

Jaarrapportage 2011

WOT-04-010 Balans van de Leefomgeving

werkdocumenten

wot

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WAGENINGENUR

For quality of life

Jaarrapportage 2011

De reeks 'Werkdocumenten' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu). De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van de WOT Natuur & Milieu verspreid. De inhoud van dit document is vooral bedoeld als referentiemateriaal voor collega-onderzoekers die onderzoek uitvoeren in opdracht van de WOT Natuur & Milieu. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd.

Dit werkdocument is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de WOT Natuur & Milieu.

WOT-werkdocument **292** is het resultaat van een onderzoeksopdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I). Dit onderzoeksrapport draagt bij aan de kennis die verwerkt wordt in meer beleidsgerichte publicaties zoals Balans voor de Leefomgeving en Thematische Verkenningen.

Jaarrapportage 2011

WOT-04-010 Balans van de Leefomgeving

Werkdocument 292

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, februari 2012

©2012 **Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu**

Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl

---

De reeks WOt-werkdocumenten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit werkdocument is verkrijgbaar bij het secretariaat. **Het document is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Woord vooraf

In 2011 is de Uitvoeringovereenkomst WOT Natuur & Milieu vernieuwd. Hierin zijn de voorwaarden vastgelegd, die het Ministerie van Economische zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I) en de stichting DLO medio 2011 zijn overeengekomen voor de uitvoering van deze wettelijke onderzoekstaken tot en met 2016.

Per WOT-thema is een zelfstandig werkdocument samengesteld, dat bestaat uit twee delen: een samenvattende rapportage over het thema als geheel en een beschrijving van elk der afzonderlijke projecten. De volgende werkdocumenten omvatten samen de jaarrapportage over 2011 van de WOT Natuur & Milieu:

Nr. 289: WOT-04-001 Koepel (Communicatie, Kwaliteit en Management)

Nr. 290: WOT-04-008 Agromilieu

Nr. 291: WOT-04-009 Natuur, Landschap en Platteland (NLP)

Nr. 292: WOT-04-010 Balans van de Leefomgeving

Nr. 293: WOT-04-011 Natuurverkenning

Dit werkdocument bevat de jaarresultaten van het WOT thema ***WOT-04-010 (Balans van de Leefomgeving)***. De resultaten van dit thema hebben hun weg gevonden in de diverse producten van het Planbureau voor de leefomgeving en in de publicaties van de WOT Natuur & Milieu.

Daarnaast wordt in het Kennisbasis onderzoek (KB) jaarlijks geïnvesteerd in kennisvernieuwing voor de WOT Natuur & Milieu. De rapportage hierover wordt opgesteld onder verantwoordelijkheid van de leiding van dit Kennisbasis onderzoek.

Ter verantwoording van de besteding van de beschikbare middelen is voor elk project een beknopt verslag gemaakt. Deze verslagen zijn hier gebundeld. In elk verslag staan voor het desbetreffende project de administratieve gegevens en een beknopte inhoudelijke beschrijving van het doel en het behaalde resultaat.

Paul Hinssen

Inhoud

Woord vooraf	5
Thema-rapportage WOT-04-010	9
Project-rapportage WOT-04-010	15
Overzicht van resultaten	61

Thema-rapportage WOT-04-010

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu)

Programma WOT-04-010: Balans van de Leefomgeving

Themaleider	Ir. G.H.P. Dirx
Contactpersoon	Ir. K. Wieringa (PBL) en Ing. H.E. Soorsma (voorzitter OO, EL&I)
Deelnemende kennisinstelling	Alterra, LEI
Doelgroepen	Parlement. Kabinet, Beleidsdirecties van EL&I, I&M, Planbureau voor de Leefomgeving

Beleidsopgave, maatschappelijk probleem en beleidsscontext

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft als taak om eenmaal per twee jaar een Balans van de Leefomgeving (BvdL) uit te brengen, waarin de wettelijke Natuurbalans is geïntegreerd. Het doel van de rapportage is de rijksoverheid te voorzien van de juiste informatie over de beleidsuitvoering, de voortgang ervan en van nieuwe ontwikkelingen in bos, natuur en landschap. Voor de taken op het gebied van bos, natuur en landschap in de beleidsmatige en maatschappelijke context heeft het PBL echter zelf onvoldoende kennis in huis. Deze kennis is wel beschikbaar bij Wageningen UR (DLO). Daarom is uit efficiencyoverwegingen bij wet geregeld dat DLO, via de WOT N&M, deze kennis voor de BvdL in stand houdt, verder ontwikkelt, middels integrale beleidsevaluaties geschikt maakt voor de BvdL, en bijdraagt aan de rapportage.

Kennisbehoefte en kennisopdracht

Het rijk heeft behoefte aan een integrale beleidsevaluatie van de voor het natuurbeleid relevante beleidsdossiers, zoals benoemd in de bij de Uitvoeringsovereenkomst behorende Werkafspraken WOT Natuur & Milieu 2012-2016. Het gaat er daarbij enerzijds om kennis te integreren over de trends in biodiversiteit, natuurgebieden en landschap en het effect van het rijksbeleid daarop en anderzijds om de voor dergelijke integrale analyses benodigde maar nog ontbrekende kennis te genereren.

De bereikte (tussen) resultaten in 2011

In het thema wordt conform de Werkafspraken WOT Natuur en Milieu 2012-2016, gewerkt volgens het zogeheten vierfasenmodel. Dit houdt in dat in vier fasen naar de wettelijk verplichte rapportage in de BvdL wordt toegewerkt. De fasen zijn:

1. Rapportage: De rapportagefase wordt eens per twee jaar uitgevoerd, in het jaar waarin de Balans van de Leefomgeving uitkomt. Omdat de BvdL in 2012 zal verschijnen, zijn in 2011 geen werkzaamheden in de rapportagefase uitgevoerd.
2. Synthese: In de synthesefase is kennis bewerkt, geanalyseerd en geschikt gemaakt voor rapportage in de BvdL. De analyse was gericht op de in de tabel hieronder genoemde onderwerpen van het beoogde hoofdstuk over het natuurbeleid in de in voorbereiding zijnde BvdL. De resultaten van het onderzoek in de synthesefase zullen in de vorm van 10 artikelen worden gerapporteerd, die eveneens in de tabel hieronder worden genoemd. Deze artikelen borgen de conclusies die in de BvdL worden getrokken. De artikelen waarvan in 2011 concepten zijn gereedgekomen, zullen medio 2012, rond het verschijnen van de BvdL, aan tijdschriften worden aangeboden.

Onderwerp BvdL	(Werk)titel artikel	Auteurs
Evaluatie draagvlak natuurbeleid	Natuurbeelden	During <i>et al.</i>
Handelingsperspectief agrarisch natuurbeheer	Wat is nodig om landbouw een rol te laten spelen in het realiseren van natuur- en landschapsdoelen	Sanders <i>et al.</i>
Evaluatie Landschapsbeleid	Veranderend landschapsbeleid	Nieuwenhuizen <i>et al.</i>

Onderwerp BvdL	(Werk)titel artikel	Auteurs
Evaluatie natuurbeleid (EHS)	Herijking Ecologische Hoofdstructuur	De Knegt <i>et al.</i>
Evaluatie natuurbeleid (Natura 2000)	Considerable bottlenecks for Natura 2000 habitats and species in the Netherlands	De Knegt <i>et al.</i>
Evaluatie natuurbeschermingswet	Het lerend vermogen van natuurwetten	Broekmeijer & Sanders
Sturingsvraagstukken natuur- en landschapsbeleid (decentralisatie)	Veranderende sturingsstijlen in natuur en landschapsbeleid Neoliberal transformation of Dutch nature policy	Gerritsen <i>et al.</i> Coninx & Kamphorst
Perspectief private initiatieven	Potenties van zelfsturing door agrariërs voor natuur en landschap	Gerritsen & Nieuwenhuizen
Effecten bezuinigingen op beheer	Provinciale budgetten bepalen toekomst terreinbeheer	Schrijver <i>et al.</i>

(Zie verder de projectrapportages van WOT-04-010-001, -002 en -003)

3. Kennisintegratie: In deze fase is in 2011 het PBL geadviseerd over relevant onderzoeksvragen, wat uitmondde in de Kaderbrief voor kennisontwikkeling PBL WOT-NM 2011-2012. Vervolgens is deze kaderbrief uitgewerkt tot het Werkprogramma 2011-2013.
4. Kennisontwikkeling: In deze fase is onderzoek uitgevoerd op basis van het Werkprogramma 2010-2012. Met het onderzoek is kennis ontwikkeld die nodig is voor toekomstige evaluaties van het natuurbeleid in de Balans van de Leefomgeving. De werkzaamheden en de resultaten daarvan (waarvoor wordt verwezen naar de projectrapportages van WOT-04-010-007 t/m -024) laten zich tot enkele categorieën clusteren.
  - A. Graadmeters maken het mogelijk om in beleidsevaluaties uitspraken te kunnen doen over trends en over de effecten van het beleid daarop. In 2011 is de graadmeter Natuurwaarde 2.0 operationeel gemaakt (WOT-04-010-007) en is een start gemaakt met de integratie van de Hotspotmonitor met het BelevingsGIS tot een graadmeter Belevingswaarde van het landschap (WOT-04-010-011). Een verkenning van de mogelijkheden om het recreatief gebruik van natuurgebieden beter in beeld te brengen dan nu mogelijk is, maakte duidelijk dat die mogelijkheden zeer beperkt zijn door het ontbreken van monitoringgegevens (WOT-04-010-013). Het instrumentarium om de kosteneffectiviteit van het natuurbeleid te bepalen is geëvalueerd en waar nodig op het vereiste kwaliteitsniveau gebracht (WOT-04-010-019). Ten behoeve van de Kabinetsbrede aanpak Duurzame Ontwikkeling is een model ontwikkeld om de effecten van voedselproductie op biodiversiteit te kunnen evalueren (WOT-04-010-018). Tot slot is een nieuw instrument afgerond om de openheid van het landschap te evalueren voor de graadmeter Landschapsbehoud (WOT-04-010-014).
  - B. Hoewel evaluatie van het natuurbeleid de kernactiviteit is in de synthesefase, wordt in kennisontwikkeling waar nodig gewerkt aan verdiepend onderzoek om tot betere beleidsevaluaties in de Balans van de Leefomgeving te komen. Uit een verdiepende evaluatie van het Europese natuurbeleid bleek dat de keuze van criteria voor het bepalen van het Europese belang van soorten en habitattypen voor het Natura 2000 beleid grote invloed heeft op de samenstelling van de lijsten met belangrijke soorten en habitattypen (WOT-04-010-008). Voor beekherstelprojecten blijkt een goede diagnose van het systeem de sleutel tot een succes; het blijkt echter moeilijk de effecten van verzilting op voorhand te voorspellen (WOT-04-010-010). Het ontbreken van afdwingbare wetgeving, zoals in een AMvB, leidt er toe dat de rechter bij conflicten over ruimtelijke ontwikkelingen niet kan toetsen aan landschapswaarden (WOT-04-010-012). De mate waarin certificering bijdraagt aan duurzame productie blijkt sterk afhankelijk van de marktvraag naar gecertificeerde producten (WOT-04-010-017). De grootste bijdrage aan het sluiten van voer-mestkringlopen bleek tot slot het stoppen met de export van dierlijke producten naar het buitenland (WOT-04-010-021).

- C. Het onderzoek in het cluster sturingsvraagstukken richt zich op het beter doorgronden van de wisselwerking samenleving - beleid. De belangrijkste conclusies zijn:
- In het maatschappelijk verzet tegen grootschalige ingrepen in het landschap vormen de identificatie van de actiegroepen met het landschap en hun ideologie de belangrijkste drijfveren voor hun verzet (WOT-04-010-015).
  - Internationale bedrijven richten zich in hun streven naar verduurzaming vooral op het gebruik van natuurlijke hulpbronnen, en weinig op hun bijdrage aan het behoud van biodiversiteit (WOT-04-010-020).
  - De overheid blijkt een belangrijke rol te vervullen als aanjager van vermaatschappelijkingsprocessen, die vervolgens veelal op eigen kracht kunnen worden voortgezet (WOT-04-010-024).

Gerealiseerde kennisoverdracht

De gerapporteerde resultaten vinden langs verschillende wegen hun bestemming bij de doelgroepen. Intern zorgen werkdocumenten ervoor dat collega onderzoekers kunnen voortbouwen op verkregen resultaten. Extern worden beleidsdoelgroepen geïnformeerd via bijdragen aan de in 2012 te verschijnen Balans van de Leefomgeving en via publicaties in vakbladen over de resultaten van het daaraan ten grondslag liggende onderzoek.

Samenwerking

In dit thema wordt intensief samengewerkt met het Planbureau voor de Leefomgeving. Vanuit de DLO-instituten zijn onderzoekers van Alterra en LEI betrokken.

Project-rapportage WOT-04-010

Overzicht projecten WOT-04-010

WOT-04-010-001	Natuur in balansen	19
WOT-04-010-002	Landschap in balansen	21
WOT-04-010-003	Maatschappelijke context in balansen	23
WOT-04-010-004	Kennisintegratie voor beleidsevaluaties	25
WOT-04-010-005	Kennisbenutting algemeen	27
WOT-04-010-006	Management thema	29
WOT-04-010-007	Verbeteren/borging graadmeterset natuurkwaliteit land en (meta)natuurmodel	31
WOT-04-010-008	Doelrealisatie in Europese context	33
WOT-04-010-010	Toetsing ontwerpersconcepten: hermeandering beken, zoet-zout gradiënten, verzilting	35
WOT-04-010-011	Hotspotsmonitor als landschapsindicator	37
WOT-04-010-012	Wet- en regelgeving landschapsbeleid	39
WOT-04-010-013	Recreatief gebruik groengebieden	41
WOT-04-010-014	Modellering openheid	43
WOT-04-010-015	Maatschappelijke reacties op landschappelijke ingrepen	45
WOT-04-010-017	Certificering, verduurzaming handelsketens en biodiversiteit	47
WOT-04-010-018	Voedselconsumptie, productie en biodiversiteit	49
WOT-04-010-019	Afronden consolideren kosteneffectiviteit	51
WOT-04-010-020	Vermaatschappelijking natuur en landschap - ruilrelaties vraag en aanbod	53
WOT-04-010-021	Opties sluiten voer-mest- en fosfaatkringlopen	55
WOT-04-010-023	Kennisbenutting - Compendium voor de Leefomgeving	57
WOT-04-010-024	Innovatieve governance WOT	59

WOT-04-010-001 Natuur in balansen

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Sanders, Marlies (sande012)	marlies.sanders@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Knegt, de, Bart (knegt005)	bart.deknegt@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Veen, Dr. M.P.(Mark) van	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	03-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

EL&I heeft behoefte aan kennis over de voortgang van het natuurbeleid gerelateerd aan de (veranderende) beleidsdoelen, het effect daarvan op natuurkwaliteit, op nakomen internationale afspraken en mogelijkheden voor verbetering.

Doelstelling project

Het doel van het project is een analyse uit te voeren van de ontwikkeling op de volgende 4 inhoudelijke onderwerpen:

1. Internationale afspraken biodiversiteit
2. Landelijk gebied en landbouw
3. Effecten natuur en biodiversiteit
4. Beleidsmonitor Natura2000 en EHS

Hiermee werd in 2011 een start gemaakt met de werkzaamheden voor het onderdeel natuur voor de in 2012 te verschijnen Balans van de Leefomgeving. Afgeleide doelen zijn:

1. Beleidsrelevante onderwerpen benoemen
2. Kennisvragen formuleren
3. Beschikbare kennis in beeld brengen
4. Start maken met beantwoording kennisvragen

Aanpak en tijdspad

Een aanpak aan de hand van beleidsgerichte indicatoren is via 4 stappen opgezet. De volgende activiteiten zijn volgens het projectplan uitgevoerd.

1. In samenspraak met EL&I en PBL inventariseren van beleidsrelevante onderwerpen.
2. Formuleren van kennisvragen die uit de onderwerpen van stap 1 voortkomen.
3. In beeld brengen van beschikbare kennis alsmede van kennishiaten.
4. Invullen van de indicatoren.

Stap 4 mondde uit in een deelproduct met input voor de Balans van de Leefomgeving 2012. Tevens is aan de hand van de resultaten van stap 4 een "projectplan" opgesteld voor het werk dat moet worden uitgevoerd in 2012, het jaar waarin de Balans van de Leefomgeving wordt geschreven. Kennishiaten uit stap 3 dienden als input voor het vraagarticulatieproces in het programma Natuurplanbureau functie, onderdeel balansen (WOT-04-010).

Resultaten en producten

Het project loopt door in 2012. De voorlopige resultaten zijn vastgelegd in tekstplannen voor in 2012 te publiceren artikelen (voorlopige titels)

1. Knegt, B. de, G.W.W. Wamelink & R. Pouwels *Considerable bottlenecks for Natura2000 habitats and species in the netherlands (in prep)*
2. Knegt, B. de, H.W.B. Bredenoord, A.. van Hinsberg, M. Gorree, A.M. Schmidt *Herijking Ecologische hoofdstructuur (in prep)*
3. Broekmeijer, M.E.A. & M.E. Sanders *Het lerend vermogen van de natuurwetten (in prep)*
4. Coninx, I. & D.A. Kamphorst *Neoliberal transformation of Dutch nature policy (in prep)*
5. Sanders, M.E., W. Nieuwenhuizen & G.H.P. Dirkx *Wat is nodig om de landbouw een rol te laten spelen in het realiseren van natuur en landschapsdoelen? (in prep)*

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De resultaten dienen als input voor de Balans van de Leefomgeving, en worden primair via dat kanaal met de doelgroep gecommuniceerd. Wanneer het deelproduct kennis bevat voor beleidsprocessen waar een acute behoefte aan input van kennis bestaat, dan kan deze rechtstreeks met EL&I gecommuniceerd worden.

WOT-04-010-002 Landschap in balansen

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Nieuwenhuizen, Wim (nieuw025)	wim.nieuwenhuizen@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Gerritsen, Alwin (gerri020)	alwin.gerritsen@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Wieringa, Ir. K.(Keimpe)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Het ministerie van EL&I is bezig met een herziening van het landschapsbeleid naar aanleiding van het regeerakkoord 'Vrijheid en verantwoordelijkheid'. Hierbij is behoefte aan kennis over de voortgang van het huidige landschapsbeleid, de verwachte effecten van veranderend beleid en inzicht in de kansen van nieuwe vormen van beleid. Ook inzicht in de wijze waarop provincies en gemeenten omgaan met gedereguleerd en gedecentraliseerd landschapsbeleid draag bij aan een ex durante evaluatie van de veranderingen in het rijksbeleid.

Doelstelling project

Het doel van het project was een start te maken met de werkzaamheden voor het onderdeel landschap voor de in 2012 te verschijnen Balans van de Leefomgeving.

Hiervoor was het project opgesplitst in de volgende deelonderwerpen, elk met hun eigen afgeleide doelstelling:

1. *Beleidsmonitoring*: Het geven van inzicht in de effecten van transitie in het beleid en hun gevolgen voor het landschappelijke kwaliteit.
2. *Zelforganisatie landelijk gebied*: Schetsen van de vormen van zelforganisatie door burgers en bedrijven.
3. *Landbouw landelijk gebied*: Invloed agrarisch natuur & landschapsbeheer op de bedrijfsvoering van agrariërs.
4. *Budgetkortingen landschap*: Inzicht in en beschrijving van effecten van budgetkortingen op het terrein landschap.

Binnen elk onderdeel is veel aandacht geweest voor het handelingsperspectief van het Rijk.

Aanpak en tijdsplan

Het project was opgedeeld in de volgende aantal fasen:

1. In kaart brengen recente ontwikkelingen
2. Volgen van ontwikkelingen
3. Duiden van de ontwikkelingen & keuze verdiepingsthema's
4. Opzet tijdschriftartikelen en bijdrage inhoudsopgave Balans van de Leefomgeving

Hieruit zijn de volgende onderdelen voor focus gekozen:

- Duiding beleidveranderingen landschap
- Zelforganisatie landelijk gebied, met casus Duinboeren en Landwinkels
- Invloed agrarisch natuur & landschapsbeheer op de bedrijfsvoering van agrariërs
- Inzicht brengen effecten budgetkortingen landschap

- Voor elke focus is materiaal aangeleverd aan tijdschriftartikelen en een aanzet tot een hoofdstuk landelijk gebied voor de Balans van de Leefomgeving

Resultaten en producten

Het project loopt door in 2012 om de definitieve bijdrage te kunnen leveren aan de Balans van de Leefomgeving. De voorlopige resultaten zijn vastgelegd in tekstplannen voor tijdschriftartikelen die in 2012 definitief gemaakt worden. het gaat om de volgende tekstplannen:

- Nieuwenhuizen, W, A. Gerritsen & I. Coninx. *Landschapsbeleid in beweging (in prep)*
- Sanders, M.E., W. Nieuwenhuizen & G.H.P. Dirx. *Wat is nodig om de landbouw een rol te laten spelen in het realiseren van natuur en landschapsdoelen? (in prep).*
- Gerritsen, A. & W. Nieuwenhuizen. *Potenties van zelfsturing door agrariërs voor natuur en landschap (in prep)*

Voor het onderwerp budgetkorting landschap bleek het niet mogelijk om helder inzicht te krijgen in de budgetkorting, waardoor hier geen apart artikel van is gemaakt.

Daarnaast is input geleverd voor een eerste opzet voor de Balans van de Leefomgeving.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De resultaten dienen als input voor de Balans van de Leefomgeving, en worden primair via dat kanaal met de doelgroep gecommuniceerd. Wanneer het deelproduct kennis bevat voor beleidsprocessen waar een acute behoefte aan input van kennis bestaat, dan kan deze rechtstreeks met EL&I gecommuniceerd worden.

WOT-04-010-003 Maatschappelijke context in balansen

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Bouwma, Irene (bouw011)	irene.bouwma@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Kempenaar, Annet (kempe017)	annet.kempenaar@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Wieringa, Ir. K. (Keimpe)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

EL&I heeft behoefte aan kennis over de maatschappelijke aspecten van het natuurbeleid, zoals over het draagvlak voor het natuurbeleid, de maatschappelijke effecten van de wet- en regelgeving die uit het natuurbeleid voortkomt en over de sociaal-economische aspecten van het natuurbeleid. Met deze kennis kan EL&I haar beleid verder optimaliseren en het effect ervan vergroten.

Doelstelling project

Het doel van het project is een start te maken met de werkzaamheden voor het onderdeel maatschappelijke aspecten van het natuurbeleid voor de in 2012 te verschijnen Balans van de Leefomgeving.

Het project is opgedeeld in 3 onderdelen:

1. De doelstelling van het onderdeel Natuurbeelden

- Welke beelden van natuur bij burgers, overheid (beleid) en bedrijfsleven in Nederland kunnen onderscheiden worden?
- Wat is de relatie tussen natuurbeeld en houding (draagvlak)?
- Welke verandering zijn hierin te zien in de afgelopen 10 jaar? En leid dit tot een bepaald soort gedrag (gebruik)?

2. Het doel van het onderdeel/ Beleidsstijl/sturing van natuur- en landschapsbeleid is een antwoord te geven op de volgende vragen

- Welke sturingsstijlen zijn er die relevant zijn voor natuur en landschap?
- Welke impliciete aannames liggen ten grondslag aan deze stijlen?
- Welke verandering in stijlen vindt plaats in de verschillende beleidsdossiers?
- Welke randvoorwaarden komen hieruit voort voor handelingsopties voor beleid /rijk en provincies?

3. Het doel van het onderdeel Financiering van het beleid voor natuur- en landschapsbeleid is een antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat zijn de huidige gelden voor natuur en landschapsbeheer na de bezuinigingen (nationaal en provinciaal nivo)
- Op welke gelden is bezuinigd?
- Is er een kans dat dit door andere middelen van andere partijen wordt aangevuld? Welke vormen van nieuwe financiering zijn er? Hoe effectief zijn deze? Hoe kan het rijk deze faciliteren? (link met zelforganisatie onderzoek)
- Wat betekent dit voor het behalen van de doelstellingen voor natuur en landschap

Aanpak en tijdsplan

In 2011 zijn voornamelijk de onderzoeksactiviteiten in de 3 deelprojecten uitgevoerd. Eind 2011 is in overleg met het PBL gekeken welke onderwerpen omgewerkt worden tot artikelen en welk aanvullend onderzoek nodig is voor de Balans van de Leefomgeving. In 2012 zal gerapporteerd worden over het onderzoek middels een bijdrage aan de Balans van de Leefomgeving (hfst natuur), via de digitale balans en in artikelen.

Resultaten en producten

De resultaten van het onderzoek zullen worden vastgelegd in een aantal artikelen, de digitale balans of een WOT-rapport (status A).

De artikelen worden in de loop van 2012 afgerond, de volgende artikelen worden in het kader van dit project voorzien:

1. Schrijver, R.A.M., A. Gaaff & I.M. Bouwma, *Provinciale budgetten bepalen toekomst van terreinbeheer in Nederland* (ingediend Vakblad Natuur, bos en landschap)
2. Bouwma, I.M. & C. Weebers, *Het onderhandelingsakkoord: reacties van de provincies toegelicht* (ingediend Vakblad Natuur, bos en Landschap)
3. Gerritsen, A.L., I.M. Bouwma, I. Coninx & D.A. Kamphorst, *Veranderende sturingstijlen in het natuur- en landschapsbeleid* (Binnelands bestuur, 1ste outline)
4. During, R., *Natuurbeelden*. conceptartikel

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

In overleg met PBL wordt gekeken welke resultaten opgenomen worden in de Balans van de Leefomgeving. Daarnaast worden via artikelen in relevante tijdschriften de resultaten van het onderzoek gepresenteerd.

Verder kan in overleg met het PBL gekeken worden in hoeverre er middels presentaties nog informatie gegeven kan worden aan de doelgroep over de resultaten van het onderzoek.

WOT-04-010-004 Kennisintegratie voor beleidsevaluaties

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Houweling, Harm (houwe009)	harm.houweling@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Dirkx, Joep (dirkx001)	joep.dirkx@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Meijenfeldt, Ir. C.F.W.M. (Cor) von	Min EL&I Directie NLP	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

De Unit WOT Natuur & Milieu draagt zorg voor een deskundige en betrouwbare uitvoering van de Wettelijke Onderzoekstaken voor het Ministerie op het beleidsterrein Natuur & Milieu. De primaire taak van de WOT N&M is er op gericht om wetenschappelijke kennis te ontsluiten, verder uit te bouwen en toe te passen. Het betreft hier kennis over de fysieke leefomgeving en de interactie met de sociaal economische omgeving. Toepassingen zijn verkenningen en evaluaties van het gevoerde of voorgenomen beleid.

Er is een trend naar schaalvergroting in (internationale) beleidsprocessen die vraagt om schaalvergroting in kennisontwikkeling en kennisintegratie waarin complexe vraagstukken integraal worden benaderd. De lange termijn kennisontwikkeling en kennistoepassing door WUR/WOT N&M voor het ministerie en de voor het ministerie te informeren instellingen zal dan ook in toenemende mate worden gericht op integrale, meer strategische vragen, gericht op "de toekomst van Nederland".

Belangrijke taken van de WOT N&M die in opdracht van het ministerie worden uitgevoerd voor het Planbureau voor de Leefomgeving, zijn georganiseerd in twee thema's i.e.: Balans voor de Leefomgeving en Verkenningen. De projecten voor kennisontwikkeling zijn ondergebracht in het thema waaraan ze toeleveren. Er is een WOT-werkgroep kennisontwikkeling waarin de kennisontwikkeling in de verschillende thema's op elkaar, op de algemene wetenschappelijke ontwikkelingen en op de toepassing worden afgestemd.

Doelstelling project

Doelstelling van het meerjarige project is ontsluiten, ontwikkelen en integreren van kennis van verschillende disciplines (zoals ecologie, economie en beleidsanalyse) op het aggregatieniveau van het WOT thema Balans van de Leefomgeving. Coördinatie (niet de uitvoering) van projecten voor kennisontwikkeling is onderdeel van de projectdoelstelling.

Aanpak en tijdsplan

Kennisontsluiting, -ontwikkeling en -integratie voor beleidsevaluatie is uitgevoerd door de Werkgroep Kennisontwikkeling WOT N&M die in 2011 bestond uit:

- De themaleiders van de WOT N&M,
- Aangevuld met experts van de verschillende WOT zodanig dat alle relevante expertise vertegenwoordigd was,
- Kennismanager WOT N&M,
- Hoofd WOT N&M.

Taken (verder aangeduid als fasen):

Strategische taak (welke kennis is nodig in het thema Beleidsevaluatie)

- Meerjarenvisie kennisontwikkeling WOT N&M opstellen en actueel houden,
- Adviseren over de kennisontwikkeling in de afzonderlijke themawerkplannen en de onderlinge samenhang daarin, en over de afstemming met het andere onderzoek in het werkveld (BO, KB, andere universiteiten en kennisinstellingen).

Organiserende taak (stimuleren en faciliteren van kenniswerkers in KO-projecten Beleidsevaluatie)

- Toetsing van projectplannen kennisontwikkeling op wetenschappelijke waarde en haalbaarheid,
- Toetsing van de onderzoeksresultaten op wetenschappelijke waarde en toepassingsgerichtheid.

Operationele taak (kennis integreren voor Beleidsevaluatie)

- Aanbrengen van synthese in onderzoek door het stimuleren van en eventueel meewerken aan 'state of the art' integrerende publicaties,
- Evaluatie van de kennisbenutting en daadwerkelijke toepassing van kennis.

Resultaten en producten

- Hinssen P.J.W. (2011) *Kennisontwikkeling voor PBL 2012-2014. Bijlage bij werkprogramma WOT N&M.*, Wageningen, WOT Natuur & Milieu WOt-interne notitie 15.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Bij de voorbereiding van het werkplan (voor de werkgroep i.h.b. het onderdeel kennisontwikkeling) is intensief samengewerkt met de contactpersonen van het PBL. Bij de begeleiding van KO-projecten was zowel een themaleider of expert namens de WOT als een contactpersoon namens het PBL betrokken.

WOT-04-010-005 Kennisbenutting algemeen

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Cate, ten, Bram (cate004)	bram.tencate@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Wieringa, Ir. K. (Keimpe)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

De overheid heeft kennis nodig over natuur, landschap en milieu in de context van het bestuur, de economie en de samenleving. De WOT Natuur & Milieu verzorgt deze informatie voornamelijk voor het ministerie van EL&I en het PBL. Dit project speelt daarin een belangrijke rol.

Doelstelling project

Dit project heeft tot doel te zorgen voor een efficiënte, effectieve en eenduidige communicatie en kennisbenutting van WOT-producten. Het gaat voornamelijk om de productie van achtergrondpublicaties bij producten van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) voor de Natuurplanbureaufunctie, met name voor de Balans van de Leefomgeving. Daarnaast gaat het om leveren van bijdragen aan themabijeenkomsten, workshops, lunchlezingen etc.

Aanpak en tijdsplan

Het project bestond uit een aantal concrete activiteiten die in 2011 coninue zijn uitgevoerd.

- Het coördineren van het uitbrengen van WOT-publicaties zoals WOT-rapporten, en WOT-werkdocumenten met bijbehorende WOT-papers;
- Het (mede) organiseren en faciliteren van bijeenkomsten die binnen het programma Balans van de Leefomgeving worden georganiseerd;
- Het (mede) bepalen van het communicatiebeleid voor het programma (in samenhang met andere communicatieprojecten binnen de WOT).

Thema-overschrijdende activiteiten waarin ook over producten uit dit thema is gecommuniceerd, zoals Nieuwsbrieven, webberichten, kennismarkt etc. vallen niet binnen dit project. Deze activiteiten zijn binnen het project Koepelcommunicatie WOT N&M gerapporteerd.

Resultaten en producten

Het project heeft in 2011 tot de volgende kwantitatieve resultaten geleid (voor inhoudelijke resultaten zie de desbetreffende projecten binnen dit thema):

- 1 WOT-rapport (no. 108)
- 1 WOT-paper (no. 7)
- 19 WOT-werkdocumenten (nos. 217, 218, 225, 226, 228, 236, 240, 241, 243, 245, 249, 267, 268, 270, 272, 276, 277, 281, 282)
- Een aantal artikelen in (wetenschappelijke) tijdschriften

Over de resultaten van onderzoek is gecommuniceerd via de website, nieuwsbrieven en bijeenkomsten (zie hiervoor het programma WOT-04-001-002)

Verder zijn bijdragen (mede-organisatie en facilitatie) geleverd aan Programmabijeenkomsten zoals lunchlezingen, en zijn bijdragen geleverd aan het communicatiebeleid voor het programma (in samenhang met andere communicatieprojecten binnen de WOT).

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Doorwerking en kennisbenutting hebben we ook in 2011 gedaan via het beschikbaar stellen van publicaties, en via het actueel houden van de WOT-website en van de website Kennisonline. Nieuwsbrieven en lezingen hebben ervoor gezorgd dat onze kennis actief is verspreid. Onze kennis is gebruikt in de Balans van de Leefomgeving 2010, en in een aantal thematische publicaties van het PBL. Belangrijk is verder geweest het onderhouden van de persoonlijke contacten bij de doelgroep, met name bij het Planbureau voor de Leefomgeving, maar ook bij het ministerie van EL&I.

WOT-04-010-006 Management thema

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Dirkx, Joep (dirkx001)	joep.dirkx@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Hinssen, Paul (hinss002)	paul.hinssen@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Wieringa, Ir. K. (Keimpe)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

EL&I directies NLP, DKI waren de doelgroep. Zij verlangden een efficiënte en effectieve inzet van de middelen voor de Wettelijke Onderzoekstaken die vallen onder het thema NPB-Balansen.

Doelstelling project

Een effectieve en efficiënte uitvoering van de activiteiten binnen het thema NPB-Balansen (WOT-04-010).

Aanpak en tijdspad

Het themamanagement bestond uit 2 hoofd-activiteiten:

1. Inhoudelijke sturing: Dit hield in dat op basis van uit de departementen, planbureau's en uit het wetenschappelijk onderzoek te vergaren informatie, voor de Natuurplanbureaufunctie relevante onderzoeksvragen werden gearticuleerd. Deze onderzoeksvragen zijn vertaald in onderzoeksvoorstellen in het werkplan. Bijzondere aandacht kregen daarbij de positie van dit WOT-onderzoeksprogramma in relatie tot (1) de veranderende omgeving (LNV en PBL) en (2) de nieuwe vorm waarin over het onderzoek voor de Natuurplanbureaufunctie wordt gerapporteerd. De inhoudelijke sturing vond plaats in samenspraak met de Werkgroep Kennisontwikkeling van de WOT.
2. Planning en control: Een jaarplan met begroting is opgesteld voor het programma, de voortgang werd bewaakt en geëvalueerd en er is voor gezorgd dat het onderzoek conform het kwaliteitssysteem is uitgevoerd.

Resultaten en producten

- WOT N&M (2011) *Jaarrapportage 2010. WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek*, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument 231
- WOT N&M (2011) *Jaarrapportage 2010. WOT-04-006 – Natuurplanbureaufunctie*, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument 234
- Hinssen, P.J.W. (2011), *Werkprogramma 2012-2014. Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04)*, Wageningen, WOT N&M, WOT-interne notitie 14

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Naast de overdracht van kennis die binnen de in dit thema uitgevoerde projecten plaatsvond, was er op themaniveau (in samenwerking met project Kennisbenutting) overdracht van geïntegreerde kennis via bijeenkomsten, workshops en eventueel op schrift.

WOT-04-010-007 Verbeteren/borging graadmeterset natuurkwaliteit land en (meta)natuurmodel

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Greft-van Rossum, van, Janien (greft001)	janien.vandergreft@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Wiertz, Drs. J. (Jaap)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Om de veranderingen in natuur te blijven volgen heeft het PBL behoefte aan een goede set van natuurgraadmeters aansluitend op de ecologische meetnetten en modellen. Voor landnatuur verkeert de graadmeterontwikkeling in een vergevorderd stadium. Er is echter nog een aantal leemten, o.a. natuur in het agrarisch gebied. Daarnaast zijn voor een aantal graadmeters aanpassingen nodig zijn in verband met het SNL-traject 'Natuurkwaliteit en Monitoring'.

De graadmeterset Natuurwaarde bestaat uit de 4 onderdelen: terrestrisch natuur, terrestrisch agrarisch, aquatisch zoet en aquatisch zout. Binnen de Natuurwaarde terrestrisch natuur wordt onderscheid gemaakt tussen 'lokaal' en 'nationaal' niveau. De graadmeterset moet aansluiten bij het SNL-traject 'waarborgen natuurkwaliteit & omvorming programma beheer'.

Doelstelling project

In het huidige project wordt ingegaan op de graadmeter Natuurwaarde terrestrisch natuur nationaal (NW2.0), en op de graadmeter Natuurwaarde terrestrisch agrarisch. De doelen binnen dit project zijn:

- Graadmeter Natuurwaarde 2.0 met kwaliteit status A.
- NW2.0 is operationeel, inclusief dataverwerking, o.a. t.b.v. Balans 2012.
- Inventarisatie actiepunten voor status A traject natuurwaarde agrarisch.
- Presentatie van resultaten in WOT-werkdocumenten en WOT-paper.
- Advies bij een workshop en brochure om de NW2.0 te bespreken met wetenschappers en beleidsmakers.

Aanpak en tijdspad

In 2011 zijn de volgende activiteiten uitgevoerd:

1. Natuurwaarde 2.0 land (nationaal): algehele kwaliteitsborging met aandacht voor de representativiteit van de meetpunten in relatie tot ontwikkeling van nieuwe natuur en de gevoeligheid van de graadmeter voor soortkeuze (status A).
2. Natuurwaarde 2.0 land (nationaal): operationeel: gehele datastroom is in beeld en resultaten zijn gecheckt.
3. Natuurwaarde 2.0 land (nationaal): reconstructie van historische arealen.
4. Natuurkwaliteit land lokaal (agrarisch gebied): inventarisatie actiepunten voor status A traject natuurwaarde agrarisch.

Resultaten en producten

- Gref-van Rossum, J.G.M. van der, J.Y. Frissel, S. van Tol, B. de Knegt, *(in prep)*. *Graadmeter Natuurwaarde 2.0*. Wageningen, WOT N&M, WOt-werkdocument xx.
- NW2.0 is operationeel, inclusief dataverwerking, o.a. tbv Balans 2012; protocollen en programma's zijn zodanig een nieuw waarnemingspunt vrijwel automatisch berekend en toegevoegd kan worden.
- Inventarisatie actiepunten voor status A traject natuurwaarde agrarisch.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De resultaten worden via periodieke rapporten van het PBL beschikbaar gesteld aan EL&I.

WOT-04-010-008 Doelrealisatie in Europese context

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Bouwma, Irene (bouw011)	irene.bouwma@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Wiertz, Drs. J. (Jaap)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Het natuurbeleid in Nederland is gebaseerd op het beschermen van doelsoorten en doelecosystemen/habitats. Een van de uitgangspunten om een soort of habitat te beschermen is het Europees of internationaal belang van de soort of habitat. In eerdere onderzoeken is op basis van verschillende uitgangspunten, criteria en drempelwaarden, het Europees belang van een soort of habitat bepaald. Er is behoefte aan kennis over de gevolgen daarvan.

Doelstelling project

Dit project had tot doel na te gaan wat de gevolgen zijn van het hanteren van de verschillende uitgangspunten, criteria en drempelwaarden voor 'Europees' belang voor de samenstelling van de lijst van de soorten en ecosysteemtypen die beschermd dienen te worden.

In het onderzoek zijn de volgende deelvragen beantwoord:

1. Welke uitgangspunten liggen ten grondslag aan de gehanteerde criteria in diverse studies om te bepalen wat van 'europees belang' is?
2. Voor welke soorten, habitattypen en ecosystemen heeft Nederland een verantwoordelijkheid uitgaande van de verschillende gehanteerde criteria (bedreigdheid, wettelijke status, voorkomen in NL tov Pan-europa, EU en de Atlantische regio)?
3. Welke opties zijn er mogelijk voor beleid?
4. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de soorten en habitats die Nederland zou kunnen beschermen uitgaande van deze opties?

Aanpak en tijdspad

In 2010 is het project opgestart. Het onderzoek bestond uit: Literatuurverkenning, verzameling van gegevens m.b.t. wettelijke bescherming, bedreigdheid en verspreiding van soorten en habitats, analyse van de gegevens en rapportage. Het onderzoek is eind 2011 afgerond.

Resultaten en producten

- Bouwma, I.M., W.A. Ozinga, T. v.d. Sluis, A. Griffioen, M. v.d. Veen, B. d Knegt (2012) *.Dutch nature conservation objectives from a European perspective*. Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument xx
- Excel-file met informatie over het Europees belang en de Europese instandhoudingstoestand nu en in de toekomst op basis van de verschillende overwegingen

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Eerste belanghebbende van dit product is PBL. Gezien de beleidsgevoeligheid van het project zal pas bij gereedkomen van het product in overleg met de PBL contactpersoon gekeken worden hoe de resultaten gepresenteerd worden aan de belanghebbende – dit is in eerste instantie het PBL zelf als ook het Ministerie van EL&I.

WOT-04-010-010 Toetsing ontwerpersconcepten: hermeandering beken, zoet-zout gradiënten, verzilting

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Riel, van, Marielle (riel009)	marielle.vanriel@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Vonk, Ir. M. (Marijke)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011
Puijbroek, Drs. P.J.T.M. (Peter) van	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	EL&I Contactpersoon	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Het natuurbeleid heeft behoefte aan nadere toetsing en wetenschappelijke onderbouwing van de positieve verwachtingen van hermeandering van beken, zoet-zout gradiënten en verzilting. Hierbij is speciale aandacht voor het aspect van tijdsdynamiek en de ruimtelijke schaal waarop deze processen spelen.

Doelstelling project

Het project heeft verschillende doelen:

1. Het analyseren van uitgevoerde beekherstelprojecten in Nederland.
2. Aan de hand van deze case-studie inzicht krijgen in succes- en faalfactoren voor beekherstel.
3. Verkenning van de kansen en bedreigingen van verzilting voor natuur.

Aanpak en tijdspad

Er is een effectiviteitsstudie van hermeandering in Nederlandse wateren uitgevoerd aan de hand van een overzicht van uitgevoerde hermeanderingsprojecten in 1980-2009. Deze projecten zijn geanalyseerd op succes- en faalfactoren. In een workshop beekherstel zijn de resultaten gepresenteerd en zijn de gevonden succes- en faalfactoren voor beekherstel met waterbeheerders verder uitgewerkt. De resultaten van deze analyse zijn beschreven in een notitie.

Tevens is een verkennende studie naar mogelijke effecten van verzilting op de natuurkwaliteit van Nederlandse wateren uitgevoerd. Deze studie bestaat uit een literatuurstudie en een enquête onder waterbeheerders die met verzilting te maken hebben. De resultaten zijn in een notitie aan PBL gerapporteerd.

Resultaten en producten

- Riel, M.C. van en P.F.M. Verdonschot (2011) *Advies beekherstel aan de hand van geanalyseerde beekherstelprojecten*, Bilthoven, PBL-notitie
- Tevens zijn deze resultaten gepresenteerd op de workshop beekherstel d.d. 15 december 2011. De deelnemers hebben tijdens deze workshop vragen van PBL uitgewerkt. De workshop is gedocumenteerd in een samenvattende notule van het platform beekherstel, welke onder de deelnemers verspreid zal worden.

- Riel, M.C. van en P.F.M. Verdonschot (2011) *Verkenning van de kansen en bedreigingen van verzilting op de natuur in Nederlandse oppervlaktewateren*, Bilthoven, PBL-notitie

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Naast de rapportages en overleggen is het gebruik van de resultaten voorzien voor de Natuurbalans 2012 e.v. en toekomstige assessments, waaronder review ILG 2013 / Groot project EHS, en evaluaties van de KRW.

WOT-04-010-011 Hotspotsmonitor als landschapsindicator

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Buijs, Arjen (buijs009)	arjen.buijs@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Vries, de, Sjerp (vries048)	sjerp.devries@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Farjon, Drs. J.M.J. (Hans)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Er is behoefte aan een graadmeter landschapswaarde gebaseerd op het burgeroordeel. Deze graadmeter is van belang omdat het beleid de ambitie heeft geformuleerd de waardering van het landschap door burgers te willen vergroten. Ter verdieping van deze graadmeter is door het PBL een ontwikkeltraject uitgezet om tot een *hotspotmonitor (HSM)* te komen. Zie www.hotspotmonitor.nl. In 2010 is gestart met het op grote schaal verzamelen van data via de HSM en zijn eerste analyses uitgevoerd. De vraag daarbij was: kan het bestaande instrumentarium voor het bepalen van de belevingswaarde van het landschap, waarbij met name gedacht wordt aan het BelevingsGIS, zodanig verfijnd worden dat het gebruikt kan worden binnen MKBA's op gebiedsniveau? En welke rol kan de HSM hierbij vervullen?

Doelstelling project

De doelstelling is om de bestaande instrumenten zodanig op elkaar te betrekken en verder te ontwikkelen dat een graadmeter landschapsbeleving ontstaat die bruikbaar is binnen MKBA's. Dit betekent een voldoende mate van inhoudelijke en ruimtelijke gevoeligheid om de consequenties van de gebiedsontwikkeling voor de landschapsbeleving te detecteren en kwantificeren.

Aanpak en tijdspad

In het project zijn vier fasen te onderscheiden:

1. Beoordeling van HSM methode (feb-mei 2011)
2. Verkenning haalbaarheid verbeterde versie van het BelevingsGIS (april-juni 2011)
3. Start uitvoering plan van aanpak verfijnd BelevingsGIS (augustus-december 2011, doorloop in 2012 en 2013)
4. Rapporteren en discussie rondom kwaliteit en relevantie HSM aangaan in wetenschappelijke publicatie (april-november 2011).

Resultaten en producten

- Langers, F., A.E. Buijs, R. van Marwijk, S. de Vries, A. van Hinsberg en F.J. Sijtsma (2012) *Potenties van de Hotspotmonitor als graadmeter Landschap*, Wageningen, WOT N&M, WOT werkdocument xx.
- Buijs, A.E., F. Langers, S. de Vries, A. van Hinsberg en F.J. Sijtsma *Monitoring experiential hotspots in the Netherlands* (werktitel). To be submitted to Applied Geography.
- Vries, S. de, Buijs, A.E., Langers, F. (2011). *Landschapsbeleving in MKBA's; naar een volwaardige positie. Verkenning van de mogelijkheden om middels een verfijnd en uitgebreid BelevingsGIS input voor MKBA's van gebiedsontwikkelingen te geven*. Interne rapportage (beslisdocument).

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Regelmatig is overleg gevoerd met PBL (Hans Farjon), alsook met Frans Sijtsma (RuG) in zijn hoedanigheid van adviseur voor de koppeling HSM-BelevingsGIS en van co-auteur van het wetenschappelijk artikel. Ook is bijgedragen aan een discussiebijeenkomst die in het najaar door Hans Farjon bij PBL is georganiseerd. Daarnaast is overleg gevoerd met Jaap Wiertz over de relatie biodiversiteit, ecologische kwaliteit en belevingswaarde.

De resultaten werken in eerste instantie door in een vervolgtraject in 2012-2013. Het verder ontwikkelde BelevingsGIS zou bruikbaar moeten zijn voor het aanleveren van informatie over het burgeroordeel over de landschapswaarde in MKBA's van gebiedsontwikkelingen. Het gaat daarmee uiteindelijk om het economisch waarderen van culturele ecosysteemdiensten. Het ontwikkelen en aanbieden van een dergelijke instrument past bij de rol van systeemverantwoordelijke die de terugtrekkende overheid op dit domein voor zichzelf ziet, waartoe het instandhouden van de kennisinfrastructuur gerekend kan worden.

WOT-04-010-012 Wet- en regelgeving landschapsbeleid

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Kistenkas, Fred (kiste001)	fred.kistenkas@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Kuiper, Ir. R. (Rienk)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

In 'Landschap beschermen en ontwikkelen' constateerde het PBL dat het landschapsbeleid onvoldoende in staat is de kwaliteit te behouden of te vergroten. Als een van de oorzaken daarvoor wees het PBL op een gebrekkige handhaving van het ruimtelijk beleid door gemeenten. Om het beleid handelingsperspectief te kunnen bieden, had het PBL behoefte aan meer inzicht in de wijze waarop de doorwerking van beleid in wet- en regelgeving en de handhaving daarvan, in de rechtspraktijk uitpakken en wat het effect daarvan is op de kwaliteit van het landschap. Deze kennisbehoefte is geformuleerd in een context waarin grote veranderingen in wet- en regelgeving plaatsvinden: nieuwe Wro, wijzigingen in de Natuurbeschermingswet en de invoering van de WABO. Voor PBL-producten en WOT NM-onderzoekers zal er doorlopend behoefte zijn aan inzicht in de jongste ontwikkelingen van de landschapsjurisprudentie en landschapsgerelateerde ontwikkelingen binnen het ruimtelijke ordeningsrecht.

Doelstelling project

Het doel van het project was inzicht te geven in de juridische doorwerking van het landschapsbeleid. Dit kan rijksoverheid en provincies handelingsperspectief bieden om tot een betere realisatie van beleidsdoelen voor het landschap te komen.

Aanpak en tijdsplan

Het onderzoek is in twee stappen uitgevoerd

- De eerste stap bestond uit een analyse van de actuele jurisprudentie van de raad van state over ruimtelijke ingrepen in het buitengebied. Hiertoe zijn per uitspraak aspecten van de jurisprudentie volgens een vaste classificatie vastgelegd:
- In de tweede stap is onderzocht hoe de handhaving van het ruimtelijk beleid middels het interbestuurlijke toezicht in de rechtspraktijk zoals die blijkt uit de jurisprudentie bij de raad van state uitwerkt. Hierbij heeft een aparte rechtsanalyse plaatsgevonden van de jurisprudentie rond de nieuwe provinciale bevoegdheid van de reactieve aanwijzingsbevoegdheid aan de hand van bovengenoemde zoektermen van landschapszaken. Aldus is inzicht verkregen of met behulp van deze nieuwe toezichtsbepaling de hogere overheden hun provinciale en/of landelijke landschapsbeleid ook daadwerkelijk van gemeenten kunnen afdwingen.

Resultaten en producten

- Kistenkas, F.H. & W. Nieuwenhuizen (2011) *Recht versus beleid. Rechtsontwikkelingen landschapsbeleid*, Wageningen, WOT N&M, WOT-paper 12 (in prep.)
- Kistenkas, F.H. & W. Nieuwenhuizen (2011) *Rechtsontwikkelingen landschapsbeleid. Landschapsrecht in wording*, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument 280 (in prep.) (Excel-sheet Landschapsjurisprudentie als bijlage)

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

In 2010 zijn er drie vakbladartikelen van Kistenkas verschenen, is input geleverd aan de Balans voor de Leefomgeving en is het standby document en Excel-sheet tot standgekomen.

Ook in 2011 verschenen vakartikelen en werden sheet en werkdoc voortdurend bijgewerkt en was het beschikbaar voor PBL-producten en onderzoek. WOt-paper en slotdocument vervroegd als kennisborging gemaakt i.v.m. voortijdig stopzetten van dit aanvankelijk meerjarige project.

WOT-04-010-013 Recreatief gebruik groengebieden

Startdatum: 01-jan-2011
Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Goossen, Martin (gooss007)	martin.goossen@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Kuiper, Ir. R. (Rienk)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Het PBL had behoefte aan kwantitatieve informatie over het recreatieve gebruik van groen (natuurgebieden, agrarische cultuurlandschappen, stedelijk groen). Deze informatie moest inzicht geven in de bezoekersaantallen in specifieke gebieden.

Doelstelling project

In beeld brengen op welke wijze de monitoring van het recreatieve gebruik van groengebieden kon worden aangepakt en georganiseerd en nagaan in hoeverre data die reeds zijn verzameld inzicht geven in het recreatieve gebruik van groen;

Aanpak en tijdspad

Er is gestart met onderzoek naar het huidige recreatieve gebruik van groen. Er is een globale verkenning uitgevoerd van mogelijkheden om het recreatieve gebruik van groen vast te stellen. De verschillende methoden waarmee gegevens kunnen worden verzameld, zijn naast elkaar gezet inclusief de voor- en nadelen. Daarbij is steeds aangegeven:

- Hoe de data verzameld zijn
- Wat de kosten van dataverzameling zijn
- Hoe "compleet" de data zijn in termen van volledig-, zorgvuldig- en nauwkeurigheid
- Welke informatie ontleend kan worden aan de data, zowel m.b.t aantal bezoekers of bezoeken als geografische spreiding.

Resultaten en producten

- Goossen, C.M., R.J. Fontein, J.L.M. Donders & R.C.M. Arnouts (2011). *Mass Movement naar recreatieve gebieden; Overzicht van methoden om bezoekersaantallen te meten*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-werkdocument 243.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

In 2011 is over het geheel gerapporteerd in een WOt-werkdocument. Dit is onder de ondervraagde beheerders verspreid.

WOT-04-010-014 Modellerings openheid

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Meeuwsen, Henk (meeuw006)	henk.meeuwsen@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Farjon, Drs. J.M.J. (Hans)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

PBL had behoefte aan een indicator waarmee de openheid van het landschap kan worden beschreven met een hoge resolutie. In 2009 is gebleken dat het op Alterra ontwikkelde model ViewScape geschikt is om landsdekkend berekeningen op het gebied van openheid uit te voeren. In 2010 is het model verder verbeterd, bijvoorbeeld door het reliëf op een realistische manier (aansluitend bij de beleving) in de berekeningen mee te nemen. Er was in 2011 nog behoefte aan het testen van het model en een validatie.

Doelstelling project

Doel van project was het in 2010 ontwikkelde model te testen en een validatie uit te voeren.

Aanpak en tijdspad

De volgende activiteiten zijn uitgevoerd:

- Viewscape is zodanig aangepast dat het met verschillende aantallen zichtlijnen kan rekenen
- In een testgebied is met behulp van ARGIS gecontroleerd of de door ViewScape berekende zichtvlakken niet overlappen met zichtblokkerende elementen
- In een testgebied is bij wijze van validatie een extra run uitgevoerd met een zeer hoge resolutie en de resultaten daarvan worden vergeleken met een standaardrun
- Werkwijze en resultaten van validatie zijn toegevoegd aan het werkdocument

Resultaten en producten

- Meeuwsen, H.A.M. en R. Jochem (2011) *Openheid van het landschap; Berekeningen met het model ViewScape*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-werkdocument 281

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De landsdekkende kaart met de oppervlakte zichtbaar landschap is opgenomen in het Compendium voor de Leefomgeving.

WOT-04-010-015 Maatschappelijke reacties op landschappelijke ingrepen

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Groot, de, Mirjam (groot134)	mirjam.degroot@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Salverda, Irini (salve003)	irini.salverda@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 2	Dam, van, Rosalie (dam019)	rosalie.vandam@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Farjon, Drs. J.M.J. (Hans)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	EL&I Contactpersoon	24-mrt-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Het PBL had behoefte aan inzicht in collectieve burgeracties tegen grootschalige ingrepen in het landschap, zowel wat betreft de motivatie van burgers (het WAAROM) als wat betreft het functioneren van de actiegroepen (het HOE).

Doelstelling project

Om meer inzicht te krijgen in het waarom en hoe van burgerreacties tegen grote landschappelijke ingrepen hebben we vier actiegroepen onderzocht op basis van onderstaande vragen:

1. Welke grootschalige ingrepen in het landschap leiden tot het ontstaan van collectieve acties van burgers?
2. Welke argumenten gebruiken actieve groepen van burgers bij protest tegen ingrepen in het landschap?
3. Welke individuele drijfveren spelen een rol bij collectieve actie?
4. Welke sociale processen spelen een rol bij het gedeelde verhaal van de actiegroep (de collectieve identiteit)?
5. Wat is de relatie tussen de argumenten, drijfveren en collectieve identiteit van een actiegroep tegen een ingreep in het landschap?

Aanpak en tijdsplan

Het project had een looptijd van 2 jaar (2010/2011), waarin de volgende fases doorlopen zijn:

Fase 1: Voorbereiding en opstellen projectplan

Fase 2: Quick scan van website en fora op internet van burgerinitiatieven

Fase 3: Studie van wetenschappelijke literatuur

Fase 4: Ontwikkeling methodologisch kader

Fase 5: Verkenning en selectie cases

Fase 6: Inventarisatie van ethische overwegingen

Fase 7: Studie van sociale processen en de rol die ethische overwegingen hierin spelen

Fase 8: Analyse, synthese en rapportage

Resultaten en producten

- Groot, M. de, I.E. Salverda, J.L.M. Donders & R.I. van Dam (2012) *Argumenten, drijfveren en collectieve identiteit van burgeracties tegen grote landschappelijke ingrepen*, Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-rapport 117 (*in prep.*)

- Groot, M. de, I.E. Salverda, & R.I. van Dam (2012) *Gedreven streven voor natuur en landschap, een onderzoek over actiegroepen van burgers tegen landschappelijke ingrepen*, Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-paper xx.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Begin juli 2011 zijn de conceptversies verstuurd naar het PBL zodat deze konden worden meegenomen in de natuurverkenning 2011 en naar de postdoc's van het governance project.

WOT-04-010-017 Certificering, verduurzaming handelsketens en biodiversiteit

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Beukers, Rik (beuke005)	rik.beukers@wur.nl	LEI
Vervangend projectleider 1	Harms, Bette (harms001)	bette.harms@wur.nl	LEI

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Oorschot, Dr. M.M.P. (Mark) van	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Er was behoefte aan kennis over de mogelijkheden van productcertificering om bij te dragen aan het Beleidsprogramma Biodiversiteit, waarin certificering een belangrijke rol vervult.

Doelstelling project

Doelstelling van deze studie was het verkrijgen van inzicht in de meerwaarde van productcertificering van visserij- en aquacultuurproducten, om bij te dragen aan het bereiken van biodiversiteitsdoelen.

Om de doelstelling van deze studie te realiseren zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Hoe ziet de generieke productketen voor visserij- en aquacultuurproducten eruit?
- Wat zijn de belangrijkste impacts van productketens voor visserij- en aquacultuurproducten op biodiversiteit?
- Wat is de meerwaarde van certificering van productketens van visserij- en aquacultuurproducten om bij te dragen aan het bereiken van biodiversiteitsdoelen?
- Wat is de effectiviteit van certificering in vergelijking tot andere sturingsinstrumenten voor het bereiken van biodiversiteitsdoelen, zoals quoterings of handelsmaatregelen?

Aanpak en tijdspad

Tijdens de literatuurstudie bleek dat indicatoren voor biodiversiteit wel zijn geformuleerd, maar moeilijk te hanteren zijn bij het bepalen van een concrete meerwaarde van certificering. Ook omdat er weinig informatie voor handen is over in hoeverre en in welke mate er aan deze indicatoren voldaan wordt door de verschillende certificeringsschema's. Daarom heeft deze studie vooral een inventariserend karakter gehad waarbij is gekeken naar de informatie die voorhanden is over de meerwaarde van certificering. De studie heeft dan ook niet het doel om de verschillende certificeringsschema's met elkaar te vergelijken, of om deze schema's te bevorderen. De analyse van de onderzoeksvragen is vooral gebaseerd op een literatuurstudie en enkele interviews.

Resultaten en producten

- Beukers, R. & B. Harms (2011) *Certificering, verduurzaming handelsketens en biodiversiteit.*, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument xx
- Beukers, R. & B. Harms (2011) *Certificering, verduurzaming handelsketens en biodiversiteit.*, Wageningen, WOT N&M, WOT-paper xx

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Het resultaat draagt bij aan een of meer van de functies 'signaleren', 'evalueren' en 'verkennen' van de periodieke rapporten uit de Natuurplanbureaufunctie. EL&I en I&M (handelsketens en biodiversiteit). Input voor Balans voor de Leefomgeving.

WOT-04-010-018 Voedselconsumptie, productie en biodiversiteit

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Woltjer, Geert (woltj004)	geert.woltjer@wur.nl	LEI

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Westhoek, Ir. H. J. (Henk)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Het kabinet werkt binnen de Kabinetsbrede aanpak Duurzame Ontwikkeling (KADO) aan het thema 'biodiversiteit, voedsel en vlees'. "Het lange termijndoel is productie en consumptie van eiwitten die bijdraagt aan (mondiale) welvaart en voedselzekerheid en blijft binnen de draagkracht van het ecosysteem". Hiervoor is het doorrekenen van beleidsopties voor duurzame consumptie van groot belang, waarbij rekening moet worden gehouden met zowel indirecte als directe effecten van de beleidsopties op grondgebruik, broeikasgassenuitstoot, e.d.

Doelstelling project

Het onderzoek richt zich op de volgende vraag: Wat de effecten zijn van verschillende beleidsopties in de voedingsketen om de biodiversiteitsaantasting te verminderen. In dit project wordt daartoe gewerkt aan een belangrijk onderdeel van het modelinstrumentarium om deze vraag te beantwoorden.

Aanpak en tijdspad

In 2009 en 2010 zijn belangrijke stappen gezet om het algemene evenwichtsmodel LEITAP, nu MAGNET geheten, geschikt te maken voor analyses van productie en consumptie van vlees. In 2011 is de laatste en fundamentele stap gezet om de voorzieningsbalansen effectief aan het MAGNET model toe te voegen. Dat betekent dat allereerst de FAO data vergelijkbaar zijn gemaakt; de productiestatistieken en de voorzieningenbalansen hebben niet automatisch dezelfde definities. Vervolgens zijn de resultaten omgezet naar HAR-formaat dat wordt gebruikt in MAGNET. Dan is er een afbeelding gemaakt van de FAO sectoren en regio's naar de GTAP sectoren en regio's. De voorzieningenbalansen maken het mogelijk om consumptie en gebruik in de veehouderij te koppelen aan de productie en handel. Dit vergde een aanpassing van het model waarmee de intermediare inputs van sectoren worden aangepast consistent met de ontwikkelingen in de vraag naar die primaire inputs van consumenten en veehouderij.

Resultaten en producten

- Woltjer, G.B., Kavallari, A., Godeschalk, F., and Dol, W. (2012) *Coupling consumption and feed demand with agricultural production: Integration of FAO commodity balances in MAGNET*, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument xx

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Resultaten worden naar PBL gestuurd, zodat PBL de verdere gevolgen m.b.t. model IMAGE kan doorrekenen. Plausibiliteit van resultaten wordt met PBL besproken.

WOT-04-010-019 Afronden consolideren kosteneffectiviteit

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Verburg, Rene (verbu012)	rene.verburg@wur.nl	LEI

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Egmond, Ir. P.M. (Petra) van	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

De afgelopen jaren is geïnvesteerd in de ontwikkeling van instrumentarium voor de analyse van de kosteneffectiviteit van de EHS en Natura 2000-gebieden. Vragen over de kosteneffectiviteit van het natuurbeleid zijn van groot belang om beter zicht te krijgen op de doelmatigheid van het beleid.

De kennisbehoefte komt voort uit de vraag van het PBL of het instrumentarium kan voldoen aan de kwaliteitsstatus A beoordeling.

Doelstelling project

De doelstellingen van dit project waren:

1. Afronden rapportage kostendatabase (terrestrisch) zodat dit onderdeel status A krijgt.
2. Organisatie van workshop over SERES en verslaglegging over het belang van instrument SERES voor PBL en voor het kosteneffectiviteitsonderzoek ten behoeve van het natuurbeleid in het algemeen.
3. Uitvoeren van een deel van de activiteiten, nodig om te komen tot Status A voor AKAN, het instrument voor de Analyse van de Kosten en effecten van maatregelen t.b.v. Aquatische Natuur (zoet water).

Aanpak en tijdspad

Het project bestond uit een drietal fasen, te weten:

1. Afronding van de werkzaamheden ten behoeve van de database na de beoordeling van het auditteam.
2. Organisatie en uitwerking van de resultaten van de workshop over SERES en rapportage
3. Werkzaamheden aan AKAN om tot status A voor kosten effectiviteit van aquatische natuur te komen. Deze werkzaamheden waren niet geheel voldoende om tot status A te komen.

Resultaten en producten

- Workshop SERES 14 maart 2011
- Verburg, R. & H. Leneman (2011) *De positie van SERES in het modelinstrumentarium van PBL*, Bilthoven, PBL interne notitie
- Leneman, H., Schouten, A., Michiels, & R.Verburg (2012) *Instrumentarium kosten natuurbeleid. Status A*, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument xx
- Het resultaat is kwaliteitstatus A van de genoemde componenten uit kosteneffectiviteitwerk.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Workshop gehouden bij PBL, om betrokkenheid en doorwerking te bevorderen. Inhoud en deelname daarom mede met PBL afgestemd. Overleg met auditteam van de WOT gevoerd, ter voorbereiding van de afronding van de activiteiten t.b.v. de landnatuur.

WOT-04-010-020 Vermaatschappelijking natuur en landschap - ruilrelaties vraag en aanbod

Startdatum: 01-jan-2011
Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Overbeek, Greet (overb006)	greet.overbeek@wur.nl	LEI

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Oostenbrugge, Drs. R. (Rijk) van	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

PBL beoogt toekomstrichtingen voor natuur te schetsen en handelingsperspectieven voor het beleid daarbij in Nederland. Zowel de verhouding tussen overheid en markt als de positie van natuur zelf spelen hierbij een belangrijke rol. De verhouding tussen overheid en markt wordt beïnvloed door een afnemende (financiële) bijdrage van publieke actoren en een toenemende betrokkenheid van private actoren. De vraag is in hoeverre het bedrijfsleven wil bijdragen aan natuur en de waarde van biodiversiteit als belangrijk voor het eigen functioneren erkent. Hoewel de relatie tussen maatschappelijk verantwoord ondernemen (mvo) en natuur en biodiversiteit in principe belangrijk is, is deze nog weinig verkend.

Eerder is inzicht verschaft hoe regionale bedrijven en natuurorganisaties vanuit mvo met elkaar een wederkerige relatie op- en uitbouwen (Harms & Overbeek, 2011).

Doelstelling project

Het doel van dit onderzoek was de bijdrage van (inter)nationale bedrijven aan natuur en biodiversiteit te verkennen en na te gaan hoe deze verder kon worden ontwikkeld. Hiervoor zijn drie vragen beantwoord:

1. Welke bijdrage kunnen bedrijven leveren aan natuur en biodiversiteit?
2. In hoeverre dragen bedrijven bij?
3. Wat is er nodig om bedrijven te stimuleren meer bij te dragen aan natuur en biodiversiteit?

Aanpak en tijdspad

De eerste hierboven genoemde vraag is beantwoord via een verkenning van literatuur. De tweede vraag is beantwoord via interviews met elf bedrijven uit verschillende sectoren (zomer 2011). Hiervoor zijn adressen verzameld en een checklist met vragen opgesteld. Voor het beantwoorden van de derde vraag is naast een reflectie op de resultaten ook gesproken met vertegenwoordigers van ngo's.

Resultaten en producten

- Overbeek, M.M.M., B. Harms en S. van den Burg (2012) *Internationale bedrijven duurzaam aan de slag met natuur en biodiversiteit. Voorstudie bij de Balans van de leefomgeving 2012*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-werkdocument 274 (in prep).
- Overbeek, M.M.M., B. Harms en S. van den Burg (2012) *Internationale bedrijven duurzaam aan de slag met natuur en biodiversiteit*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-paper 15 (in prep).

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Op het einde van project is geen externe projectmeeting gehouden, maar gesproken met vertegenwoordigers van internationaal georiënteerde ngo's. Het ministerie van EL&I concludeert na lezen van het eindrapport dat zij ten behoeve van het natuurbeleid meer nadruk wil leggen op voorbeelden van bedrijven die in hun productieketen of in hun vestigingsbeleid een relatie tonen met het beschermen van natuur en biodiversiteit.

Resultaten kunnen benut worden als voorstudie voor de Balans van de Leefomgeving.

WOT-04-010-021 Opties sluiten voer-mest- en fosfaatkringlopen

Startdatum: 01-jan-2011
Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Kolk, van der, Jennie (kolk005)	jennie.vanderkolk@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Willems, Drs. J.W. (Jaap)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Vanuit het Planbureau voor de Leefomgeving en het ministerie van EL&I was er behoefte aan meer duidelijkheid over hoe een gesloten voer-mestkringloop er nu uit ziet, en welke mogelijkheden er zijn als wordt gesproken over het sluiten van de kringlopen op verschillende schaalniveau's. Om dit te kunnen communiceren heeft ministerie van EL&I behoefte aan onderbouwende *facts* and *figures*. Verschillende onderdelen van een voer-mestkringloop zijn al wel onderzocht maar in onvoldoende samenhang. Deze studie heeft voortgebouwd op resultaten van eerdere studies (PBL-studie naar verduurzaming eiwitvoorziening, FAO-studies naar livestock).

Doelstelling project

Doelstelling van dit project was na te gaan welke opties kansrijk zijn voor het sluiten van voer-mestkringlopen in de landbouw in de Europese Unie. Hierbij zijn twee schaalniveau's onderscheiden: Nederland en West-Europa. De basis wordt gevormd door de (sectorale) landbouwbalans. Deze is uitgebreid met niet-sectorale aanvoer- en afvoerposten. De balansen zijn opgesteld ter onderbouwing van de kringlopen van stikstof en fosfaat, en het inschatten van de effecten van maatregelen om de milieubelasting (stikstof en fosfaat) te verminderen. Afstemming heeft plaats gevonden met de kennisagenda die EL&I i.s.m. WUR opstelt.

Aanpak en tijdspad

Het project bestond uit het beantwoorden van de volgende onderzoeksvragen:

1. Het uitwerken van de P-stromen wat betreft voersamenstelling voor varkenshouderij, pluimveehouderij, melkveehouderij en rundveehouderij op EU-niveau.
2. Het actualiseren van de P-kringloop voor Nederland voor 2009. Dit is gedaan voor zowel landbouw als niet-landbouw gerelateerde aan- en afvoerposten.
3. De P-kringloop voor de landbouw en niet-landbouw gerelateerde aan- en afvoerposten is uitgebreid met de kringlopen voor stikstof.
4. De nutriëntenkringlopen zijn beschreven op NW Europees niveau (UK, FR, DE, NL, DK, BE)
5. In overleg met het Planbureau voor de Leefomgeving zijn diverse opties voor het sluiten van kringlopen opgesteld en vertaald naar Miterra-scenario's.

Resultaten en producten

- Lesschen, J.P., K.C. van Dijk & J.W.H. van der Kolk (2012) *Options and results for closing nutrient cycle*, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument xx

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

De tussen-resultaten zijn regelmatig besproken met de contactpersoon bij PBL, en zullen worden gebruikt als input voor de komende Balans voor de Leefomgeving.

WOT-04-010-023 Kennisbenutting - Compendium voor de Leefomgeving

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Cate, ten, Bram (cate004)	bram.tencate@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Brandes, Drs. L.J. (Laurens)	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Er is behoefte aan betrouwbare en actuele feiten en cijfers op het terrein van ruimte, natuur en landschap. Deze informatie moet toegankelijk zijn en helder beschreven. Doelgroep is vooral beleid en politiek. Daarnaast vervult het Compendium voor de Leefomgeving een belangrijk medium voor onderwijs, maatschappelijke groeperingen en burgers.

Doelstelling project

Het Compendium voor de Leefomgeving is een product van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Wageningen UR. Via de WOT Natuur & Milieu zijn bijdragen aan het compendium geleverd. Doel van het project (WOT-aandeel) in 2011:

1. Coördinatie van activiteiten bij Wageningen UR om actuele informatie voor het Compendium te genereren;
2. Actualisatie en uitbreiding van de indicatoren op de website www.compendiumvoordeleefomgeving.nl waarvoor Wageningen UR verantwoordelijk is, in het bijzonder de indicatoren die vallen binnen het thema Ruimte, Natuur en Landschap, inclusief de implementatie van factsheets;
3. Bijdragen leveren aan de continue vernieuwing van de website, onder andere gericht op een zo groot mogelijke benutting van de kennis die op de website is bijeengebracht.

Aanpak en tijdspad

Het project bij Wageningen UR (i.c. WOT Natuur & Milieu) betrof de coördinatie, de aansturing en de uitvoering van de activiteiten die zijn uitgevoerd bij de WOT Natuur & Milieu, Alterra, LEI en IMARES, en bij een aantal gegevensleverende organisaties. Er is een planning gemaakt om ongeveer 20 indicatoren in 2011 te actualiseren.

Resultaten en producten

Het resultaat van het project zou ongeveer 20 geactualiseerde indicatoren zijn. Dit is aan het eind van 2011 niet gelukt. De oorzaak hiervan is voornamelijk het niet op tijd ter beschikking kunnen krijgen van de data om indicatoren te kunnen actualiseren. Ook door personele wisselingen is het kunnen werken aan indicatoren vertraagd. Een inhaalslag wordt gemaakt in januari en februari 2012.

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

Nieuwsberichten op de website van Compendium voor de Leefomgeving en twitter berichten hebben aandacht gegenereerd voor nieuwe of geactualiseerde indicatoren. Ook nieuwsberichten via andere media (e-news brieven) en deelname aan conferenties en kennismarkten zorgen er continue voor dat het Compendium onder de aandacht blijft. Voorbeeld: Kennis Online maakt regelmatig gebruik van de feiten en de cijfers uit het Compendium om de artikelen te onderbouwen. Het CBS-relatiemagazine heeft in december 2011 een uitgebreid artikel aan het Compendium gewijd. Ook politici refereren regelmatig naar het Compendium.

WOT-04-010-024 Innovatieve governance WOT

Startdatum: 01-jan-2011

Einddatum: 31-dec-2011

Projectleider(s)

	Naam	e-mail	Instituut
Projectleider	Kamphorst, Dana (kamph017)	dana.kamphorst@wur.nl	ALTERRA
Vervangend projectleider 1	Hinssen, Paul (hinss002)	paul.hinssen@wur.nl	ALTERRA

Contactpersonen en begeleidingsgroep

Naam	Organisatie	Rol	Startdatum	Einddatum
Oostenbrugge, Drs. R. (Rijk) van	Planbureau voor de Leefomgeving (Bilthoven)	Opdrachtgever	01-jan-2011	31-dec-2011

Kennisbehoefte

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft behoefte aan toepasbare bestuurlijke kennis voor de beleidsevaluaties betreffende natuur, bos en landschap.

Doelstelling project

Vergroten van de bestuurskundige kennisbasis inzake maatschappelijke sturing van biodiversiteitvraagstukken, ter ondersteuning van toekomstige PBL producten.

Aanpak en tijdsplan

In 2011 zijn twee postdocs bij FNP (i.s.m. ENP) aangesteld. Het onderzoek bestond uit de volgende activiteiten:

1. Literatuurstudie: wetenschappelijk en PBL-gerelateerd;
2. Selecteren van enkele relevante beleidsarrangementen, gerelateerd aan de thema's vermaatschappelijking van natuurbeleid en verduurzaming van handelsketens(waarbij is gekozen op de koffieketen in te zoomen), in overleg met PBL en WOT;
3. Analyse van het functioneren van deze arrangementen in termen van governance, en de voorwaarden waaronder deze arrangementen werken;
4. Onderbouwen van de betekenis van aanvaardbare, haalbare en inpasbare innovatieve governance arrangementen voor vermaatschappelijking van natuurbeleid en verduurzaming van handelsketens.

Afronding van het project in februari 2012.

Resultaten en producten

- Kamphorst, D.A. en R. C.M. Arnouts (2012) *Innovatieve governance voor het groene domein. Governance arrangementen voor vermaatschappelijking van natuurbeleid en verduurzaming van de koffieketen*, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument xx

Doorwerking van de resultaten aan de doelgroep

In 2011 hebben regelmatig bijeenkomsten plaatsgevonden met de voor het project gevormde WOT/PBL werkgroep, een klankbordgroep met mensen van PBL, WUR en WOT.

Overzicht van resultaten

BAPS-code	Producten
WOT-04-010-004	<ul style="list-style-type: none"> Hinssen P.J.W. (2011) <i>Kennisontwikkeling voor PBL 2012-2014. Bijlage bij werkprogramma WOT N&M.</i>, Wageningen, WOT Natuur & Milieu WOT-interne notitie 15.
WOT-04-010-006	<ul style="list-style-type: none"> WOT N&M (2011) <i>Jaarrapportage 2010. WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek</i>, Wageningen, WOT N&M, WOt-werkdocument 231 WOT N&M (2011) <i>Jaarrapportage 2010. WOT-04-006 – Natuurplanbureau functie</i>, Wageningen, WOT N&M, WOt-werkdocument 234 Hinssen, P.J.W. (2011), <i>Werkprogramma 2012-2014. Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04)</i>, Wageningen, WOT N&M, WOT-interne notitie 14
WOT-04-010-007	<ul style="list-style-type: none"> Greft-van Rossum, J.G.M. van der, J.Y. Frissel, S. van Tol, B. de Knegt, (in prep). <i>Graadmeter Natuurwaarde 2.0</i>. Wageningen, WOT N&M, WOt-werkdocument xx.
WOT-04-010-008	<ul style="list-style-type: none"> Bouwma, I.M., W.A. Ozinga, T. v.d. Sluis, A. Griffioen, M. v.d. Veen, B. d Knegt (2012) <i>Dutch nature conservation objectives from a European perspective</i>. Wageningen, WOT N&M, WOt-werkdocument xx
WOT-04-010-010	<ul style="list-style-type: none"> Riel, M.C. van en P.F.M. Verdonschot (2011) <i>Advies beekherstel aan de hand van geanalyseerde beekherstelprojecten</i>, Bilthoven, PBL-notitie Riel, M.C. van en P.F.M. Verdonschot (2011) <i>Verkenning van de kansen en bedreigingen van verzilting op de natuur in Nederlandse oppervlaktewateren</i>, Bilthoven, PBL-notitie
WOT-04-010-011	<ul style="list-style-type: none"> Langers, F., A.E. Buijs, R. van Marwijk, S. de Vries, A. van Hinsberg en F.J. Sijtsma (2012) <i>Potenties van de Hotspotmonitor als graadmeter Landschap</i>, Wageningen, WOT N&M, WOt werkdocument xx. Buijs, A.E., F. Langers, S. de Vries, A. van Hinsberg en F.J. Sijtsma <i>Monitoring experiential hotspots in the Netherlands</i> (werktitel). To be submitted to Applied Geography. Vries, S. de, Buijs, A.E., Langers, F. (2011). <i>Landschapsbeleving in MKBA's: naar een volwaardige positie. Verkenning van de mogelijkheden om middels een verfijnd en uitgebreid BelevingsGIS input voor MKBA's van gebiedsontwikkelingen te geven</i>. Interne rapportage (beslisdocument).
WOT-04-010-012	<ul style="list-style-type: none"> Kistenkas, F.H. & W. Nieuwenhuizen (2011) <i>Recht versus beleid. Rechtsontwikkelingen landschapsbeleid</i>, Wageningen, WOT N&M, WOt-paper 12 (in prep.) Kistenkas, F.H. & W. Nieuwenhuizen (2011) <i>Rechtsontwikkelingen landschapsbeleid. Landschapsrecht in wording</i>, Wageningen, WOT N&M, WOt-werkdocument 280 (in prep.) (Excel-sheet Landschapsjurisprudentie als bijlage)
WOT-04-010-013	<ul style="list-style-type: none"> Goossen, C.M., R.J. Fontein, J.L.M. Donders & R.C.M. Arnouts (2011). <i>Mass Movement naar recreatieve gebieden; Overzicht van methoden om bezoekersaantallen te meten</i>. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-werkdocument 243.
WOT-04-010-014	<ul style="list-style-type: none"> Meeuwssen, H.A.M. en R. Jochem (2011) <i>Openheid van het landschap; Berekeningen met het model ViewScape</i>. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-werkdocument 281

WOT-04-010-015	<ul style="list-style-type: none"> Groot, M. de, I.E. Salverda, J.L.M. Donders & R.I. van Dam (2012) Argumenten, drijfveren en collectieve identiteit van burgeracties tegen grote landschappelijke ingrepen, Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-rapport 117 (<i>in prep.</i>) Groot, M. de, I.E. Salverda, & R.I. van Dam (2012) Gedreven streven voor natuur en landschap, een onderzoek over actiegroepen van burgers tegen landschappelijke ingrepen, Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-paper xx.
WOT-04-010-017	<ul style="list-style-type: none"> Beukers, R. & B. Harms (2011) <i>Certificering, verduurzaming handelsketens en biodiversiteit.</i>, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument xx Beukers, R. & B. Harms (2011) <i>Certificering, verduurzaming handelsketens en biodiversiteit.</i>, Wageningen, WOT N&M, WOT-paper xx
WOT-04-010-018	<ul style="list-style-type: none"> Woltjer, G.B., Kavallari, A., Godeschalk, F, and Dol, W. (2012) <i>Coupling consumption and feed demand with agricultural production: Integration of FAO commodity balances in MAGNET</i>, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument xx
WOT-04-010-019	<ul style="list-style-type: none"> Verburg, R. & H. Leneman (2011) <i>De positie van SERES in het modelinstrumentarium van PBL</i>, Bilthoven, PBL interne notitie Leneman, H., Schouten, A., Michiels, & R.Verburg (2012) <i>Instrumentarium kosten natuurbeleid. Status A</i>, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument xx
WOT-04-010-020	<ul style="list-style-type: none"> Overbeek, M.M.M., B. Harms en S. van den Burg (2012) <i>Internationale bedrijven duurzaam aan de slag met natuur en biodiversiteit. Voorstudie bij de Balans van de leefomgeving 2012.</i> Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-werkdocument 274 (<i>in prep.</i>) Overbeek, M.M.M., B. Harms en S. van den Burg (2012) <i>Internationale bedrijven duurzaam aan de slag met natuur en biodiversiteit.</i> Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-paper 15 (<i>in prep.</i>)
WOT-04-010-021	<ul style="list-style-type: none"> Lesschen, J.P., K.C. van Dijk & J.W.H. van der Kolk (2012) <i>Options and results for closing nutrient cycle</i>, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument xx
WOT-04-010-024	<ul style="list-style-type: none"> Kamphorst, D.A. en R. C.M. Arnouts (2012) <i>Innovatieve governance voor het groene domein. Governance arrangementen voor vermaatschappelijking van natuurbeleid en verduurzaming van de koffieketen</i>, Wageningen, WOT N&M, WOT-werkdocument xx

BAPS-code	Overige resultaten
WOT-04-010-001	Tekstplannen voor 2012-artikelen: <ul style="list-style-type: none"> Knegt, B. de, G.W.W. Wamelink & R. Pouwels <i>Considerable bottlenecks for Natura2000 habitats and species in the netherlands (in prep)</i> Knegt, B. de, H.W.B. Bredenoord, A.. van Hinsberg, M. Gorree, A.M. Schmidt <i>Herijking Ecologische hoofdstructuur (in prep)</i> Broekmeijer, M.E.A. & M.E. Sanders <i>Het lerend vermogen van de natuurwetten (in prep)</i> Coninx, I. & D.A. Kamphorst <i>Neoliberal transformation of Dutch nature policy (in prep)</i> Sanders, M.E., W. Nieuwenhuizen & G.H.P. Dirx <i>Wat is nodig om de landbouw een rol te laten spelen in het realiseren van natuur en landschapsdoelen? (in prep)</i>
WOT-04-010-002	Tekstplannen voor 2012-artikelen: <ul style="list-style-type: none"> Nieuwenhuizen, W, A. Gerritsen & I. Coninx. <i>Landschapsbeleid in beweging (in prep)</i> Sanders, M.E., W. Nieuwenhuizen & G.H.P. Dirx. <i>Wat is nodig om de landbouw een rol te laten spelen in het realiseren van natuur en landschapsdoelen? (in prep).</i> Gerritsen, A. & W. Nieuwenhuizen. <i>Potenties van zelfsturing door agrariërs voor natuur en landschap (in prep)</i>

WOT-04-010-003	Tekstplannen voor 2012-artikelen: <ul style="list-style-type: none"> • Schrijver, R.A.M., A. Gaaff & I.M. Bouwma, <i>Provinciale budgetten bepalen toekomst van terreinbeheer in Nederland</i> (ingediend Vakblad Natuur, bos en landschap) • Bouwma, I.M. & C. Weebers, <i>Het onderhandelingsakkoord: reacties van de provincies toegelicht</i> (ingediend Vakblad Natuur, bos en Landschap) • Gerritsen, A.L., I.M. Bouwma, I. Coninx & D.A. Kamphorst, <i>Veranderende sturingstijlen in het natuur- en landschapsbeleid</i> (Binnelands bestuur, 1ste outline) • During, R., <i>Natuurbeelden</i>. conceptartikel
WOT-04-010-007	<ul style="list-style-type: none"> • NW2.0 is operationeel, inclusief dataverwerving, o.a. tbv Balans 2012; protocollen en programma's zijn zodanig een nieuw waarnemingspunt vrijwel automatisch berekend en toegevoegd kan worden. • Inventarisatie actiepunten voor status A traject natuurwaarde agrarisch.
WOT-04-010-008	<ul style="list-style-type: none"> • Excel-file met informatie over het Europees belang en de Europese instandhoudingstoestand nu en in de toekomst op basis van de verschillende overwegingen
WOT-04-010-010	<ul style="list-style-type: none"> • Presentatie op de workshop beekherstel d.d. 15 december 2011
WOT-04-010-019	<ul style="list-style-type: none"> • Workshop SERES 14 maart 2011 • Het resultaat is kwaliteitstatus A van de genoemde componenten uit kosteneffectiviteitwerk.
WOT-04-010-023	<ul style="list-style-type: none"> • Geactualiseerde indicatoren op de website Compendium voor de Leefomgeving

Verschenen documenten in de reeks Werkdocumenten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu vanaf 2009

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, te Wageningen. T 0317 – 48 54 71; F 0317 – 41 90 00; E info.wnm@wur.nl

De werkdocumenten zijn ook te downloaden via de WOT-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

- 2009
- op het landschap
- 126 *Kamphorst, D.A.* Keuzes in het internationale biodiversiteitsbeleid; Verkenning van de beleidstheorie achter de internationale aspecten van het Beleidsprogramma Biodiversiteit (2008-2011)
- 127 *Dirkx, G.H.P. & F.J.P. van den Bosch.* Quick scan gebruik Catalogus groenblauwe diensten
- 128 *Loeb, R. & P.F.M. Verdonschot.* Complexiteit van nutriëntenlimitaties in oppervlaktewateren
- 129 *Kruit, J. & P.M. Veer.* Herfotografie van landschappen; Landschapsfoto's van de 'Collectie de Boer' als uitgangspunt voor het in beeld brengen van ontwikkelingen in het landschap in de periode 1976-2008
- 130 *Oenema, O., A. Smit & J.W.H. van der Kolk.* Indicatoren Landelijk Gebied; werkwijze en eerste resultaten
- 131 *Agricola, H.J.A.J. van Strien, J.A. Boone, M.A. Dolman, C.M. Goossen, S. de Vries, N.Y. van der Wulp, L.M.G. Groenemeijer, W.F. Lukey & R.J. van Til.* Achtergrond-document Nulmeting Effectindicatoren Monitor Agenda Vitaal Platteland
- 132 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-001 – Koepel
- 133 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 134 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 135 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-005 – M-AVP
- 136 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-006 – Natuurplanbureaufunctie
- 137 *Jaarrapportage 2008.* WOT-04-007 – Milieuplanbureaufunctie
- 138 *Jong de, J.J., J. van Os & R.A. Smidt.* Inventarisatie en beheerskosten van landschapselementen
- 139 *Dirkx, G.H.P., R.W. Verburg & P. van der Wielen.* Tegenkrachten Natuur. Korte verkenning van de weerstand tegen aankopen van landbouwgrond voor natuur
- 140 *Annual reports for 2008: Programme WOT-04*
- 141 *Vullings, L.A.E., C. Blok, G. Vonk, M. van Heusden, A. Huismans, J.M. van Linge, S. Keijzer, J. Oldengarm & J.D. Bulens.* Omgaan met digitale nationale beleidskaarten
- 142 *Vreke, J., A.L. Gerritsen, R.P. Kranendonk, M. Pleijte, P.H. Kersten & F.J.P. van den Bosch.* Maatlat Government – Governance
- 143 *Gerritsen, A.L., R.P. Kranendonk, J. Vreke, F.J.P. van den Bosch & M. Pleijte.* Verdrogingsbestrijding in het tijdperk van het Investeringsbudget Landelijk Gebied. Een verslag van casuonderzoek in de provincies Drenthe, Noord-Brabant en Noord-Holland
- 144 *Luesink, H.H., P.W. Blokland, M.W. Hoogeveen & J.H. Wisman.* Ammoniakemissie uit de landbouw in 2006 en 2007
- 145 *Bakker de, H.C.M. & C.S.A. van Koppen.* Draagvlakonderzoek in de steigers. Een voorstudie naar indicatoren om maatschappelijk draagvlak voor natuur en landschap te meten
- 146 *Goossen, C.M.,* Monitoring recreatiegedrag van Nederlanders in landelijke gebieden. Jaar 2006/2007
- 147 *Hoefs, R.M.A., J. van Os & T.J.A. Gies.* Kavelruil en Landschap. Een korte verkenning naar ruimtelijke effecten van kavelruil
- 148 *Klok, T.L., R. Hille Ris Lambers, P. de Vries, J.E. Tamis & J.W.M. Wijsman.* Quick scan model instruments for marine biodiversity policy
- 149 *Spruijt, J., P. Spoorenberg & R. Schreuder.* Milieueffectiviteit en kosten van maatregelen gewasbescherming
- 150 *Ehlert, P.A.I. (rapporteur).* Advies Bemonstering bodem voor differentiatie van fosfaatgebruiksnormen
- 151 *Wulp van der, N.Y.* Storende elementen in het landschap: welke, waar en voor wie? Bijlage bij WOT-paper 1 – Krassen
- 152 *Oltmer, K., K.H.M. van Bommel, J. Clement, J.J. de Jong, D.P. Rudrum & E.P.A.G. Schouwenberg.* Kosten voor habitattypen in Natura 2000-gebieden. Toepassing van de methode Kosteneffectiviteit natuurbeleid
- 153 *Adrichem van, M.H.C., F.G. Wortelboer & G.W.W. Wamelink (2010).* MOVE. Model for terrestrial Vegetation. Version 4.0
- 154 *Wamelink, G.W.W., R.M. Winkler & F.G. Wortelboer.* User documentation MOVE4 v 1.0
- 155 *Gies de, T.J.A., L.J.J. Jeurissen, I. Staritsky & A. Bleeker.* Leefomgevingsindicatoren Landelijk gebied. Inventarisatie naar stand van zaken over geurhinder, lichthinder en fijn stof
- 156 *Tamminga, S., A.W. Jongbloed, P. Bikker, L. Sebek, C. van Bruggen & O. Oenema.* Actualisatie excretiecijfers landbouwhuisdieren voor forfaits regeling Meststoffenwet
- 157 *Van der Salm, C., L. M. Boumans, G.B.M. Heuvelink & T.C. van Leeuwen.* Protocol voor validatie van het nutriëntenemissiemodel STONE op meetgegevens uit het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid
- 158 *Bouwma, I.M.* Quicksan Natura 2000 en Programma Beheer. Een vergelijking van Programma Beheer met de soorten en habitats van Natura 2000
- 159 *Gerritsen, A.L., D.A. Kamphorst, T.A. Selnes, M. van Veen, F.J.P. van den Bosch, L. van den Broek, M.E.A. Broekmeyer, J.L.M. Donders, R.J. Fontein, S. van Tol, G.W.W. Wamelink & P. van der Wielen.* Dilemma's en barrières in de praktijk van het natuur- en landschapsbeleid; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009
- 160 *Fontein R.J., T.A. de Boer, B. Breman, C.M. Goossen, R.J.H.G. Henkens, J. Luttik & S. de Vries.* Relatie recreatie en natuur; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009
- 161 *Deneer, J.W. & R. Kruijine. (2010).* Atmosferische depositie van gewasbeschermingsmiddelen. Een verkenning van de literatuur verschenen na 2003
- 162 *Verburg, R.W., M.E. Sanders, G.H.P. Dirkx, B. de Knegt & J.W. Kuhlman.* Natuur, landschap en landelijk gebied. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2009
- 163 *Doorn van, A.M. & M.P.C.P. Paulissen.* Natuurgericht milieubeleid voor Natura 2000-gebieden in Europees perspectief: een verkenning
- 164 *Smidt, R.A., J. van Os & I. Staritsky.* Samenstellen van landelijke kaarten met landschapselementen, grondeigendom en beheer. Technisch achtergronddocument bij de opgeleverde bestanden
- 165 *Pouwels, R., R.P.B. Foppen, M.F. Wallis de Vries, R. Jochem, M.J.S.M. Reijnen & A. van Kleunen.* Verkenning LARCH: omgaan met kwaliteit binnen ecologische netwerken
- 166 *Born van den, G.J., H.H. Luesink, H.A.C. Verkerk, H.J. Mulder, J.N. Bosma, M.J.C. de Bode & O. Oenema.* Protocol voor monitoring landelijke mestmarkt onder een stelsel van gebruiksnormen, versie 2009
- 167 *Dijk, T.A. van, J.J.M. Driessen, P.A.I. Ehlert, P.H. Hotsma, M.H.M.M. Montforts, S.F. Plessius & O. Oenema.* Protocol beoordeling stoffen Meststoffenwet- Versie 2.1
- 168 *Smits, M.J., M.J. Bogaardt, D. Eaton, A. Karbauskas & P. Roza.* De vermaatschappelijking van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Een inventarisatie van visies in Brussel en diverse EU-lidstaten
- 169 *Vreke, J. & I.E. Salverda.* Kwaliteit leefomgeving en stedelijk groen
- 170 *Hengsdijk, H. & J.W.A. Langeveld.* Yield trends and yield gap analysis of major crops in the World
- 171 *Horst, M.M.S. ter & J.G. Groenwold.* Tool to determine the coefficient of variation of DegT50 values of plant protection

- products in water-sediment systems for different values of the sorption coefficient
- 172 *Boers-Prins, E., P. Leffelaar, L. Bouman & E. Stehfest (2010)* Grassland simulation with the LPJmL model
- 173 *Smit, A., O. Oenema & J.W.H. van der Kolk.* Indicatoren Kwaliteit Landelijk Gebied
- 2010
- 174 *Boer de, S., M.J. Bogaardt, P.H. Kersten, F.H. Kistenkas, M.G.G. Neven & M. van der Zouwen.* Zoektocht naar nationale beleidsruimte in de EU-richtlijnen voor het milieu- en natuurbeleid. Een vergelijking van de implementatie van de Vogel- en Habitatrichtlijn, de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn in Nederland, Engeland en Noordrijn-Westfalen
- 175 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-001 – Koepel
- 176 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 177 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 178 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-005 – M-AVP
- 179 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-006 – Natuurplanbureau functie
- 180 *Jaarrapportage 2009.* WOT-04-007 – Milieuplanbureau functie
- 181 *Annual reports for 2009;* Programme WOT-04
- 182 *Oenema, O., P. Bikker, J. van Harm, E.A.A. Smolders, L.B. Sebek, M. van den Berg, E. Stehfest & H. Westhoek.* Quickscan opbrengsten en efficiëntie in de gangbare en biologische akkerbouw, melkveehouderij, varkenshouderij en pluimveehouderij. Deelstudie van project 'Duurzame Eiwitvoorziening'
- 183 *Smits, M.J.W., N.B.P. Polman & J. Westerink.* Uitbreidingsmogelijkheden voor groene en blauwe diensten in Nederland: Ervaringen uit het buitenland
- 184 *Dirkx, G.H.P. (red.)* Quick responsefunctie 2009. Verslag van de werkzaamheden
- 185 *Kuhlman, J.W., J. Luijt, J. van Dijk, A.D. Schouten & M.J. Voskuilen.* Grondprijskaarten 1998-2008
- 186 *Slangen, L.H.G., R.A. Jongeneel, N.B.P. Polman, E. Lianouridis, H. Leneman & M.P.W. Sonneveld.* Rol en betekenis van commissies voor gebiedsgericht beleid
- 187 *Temme, A.J.A.M. & P.H. Verburg.* Modelling of intensive and extensive farming in CLUE
- 188 *Vreke, J.* Financieringsconstructies voor landschap
- 189 *Slangen, L.H.G.* Economische concepten voor beleidsanalyse van milieu, natuur en landschap
- 190 *Knotters, M., G.B.M. Heuvelink, T. Hoogland & D.J.J. Walvoort.* A disposition of interpolation techniques
- 191 *Hoogeveen, M.W., P.W. Blokland, H. van Kernebeek, H.H. Luesink & J.H. Wisman.* Ammoniakemissie uit de landbouw in 1990 en 2005-2008
- 192 *Beekman, V., A. Pronk & A. de Smet.* De consumptie van dierlijke producten. Ontwikkeling, determinanten, actoren en interventies.
- 193 *Polman, N.B.P., L.H.G. Slangen, A.T. de Blaeij, J. Vader & J. van Dijk.* Baten van de EHS: De locatie van recreatiebedrijven
- 194 *Veeneklaas, F.R. & J. Vader.* Demografie in de Natuurverkenning 2011; Bijlage bij WOT-paper 3
- 195 *Wascher, D.M., M. van Eupen, C.A. Múcher & I.R. Geizendorffer.* Biodiversity of European Agricultural landscapes. Enhancing a High Nature Value Farmland Indicator
- 196 *Apeldoorn van, R.C., I.M. Bouwma, A.M. van Doorn, H.S.D. Naeff, R.M.A. Hoefs, B.S. Elbersen & B.J.R. van Rooij.* Natuurgebieden in Europa: bescherming en financiering
- 197 *Brus, D.J., R. Vasat, G. B. M. Heuvelink, M. Knotters, F. de Vries & D. J. J. Walvoort.* Towards a Soil Information System with quantified accuracy: A prototype for mapping continuous soil properties
- 198 *Groot, A.M.E. & A.L. Gerritsen, m.m.v. M.H. Borgstein, E.J. Bos & P. van der Wielen.* Verantwoording van de methodiek Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 199 *Bos, E.J. & M.H. Borgstein.* Monitoring Gesloten voer-mest kringlopen. Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 200 *Kennismarkt 27 april 2010:* Van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten Planbureau voor de Leefomgeving
- 201 *Wielen van der, P.* Monitoring Integrale duurzame stallen. Achtergronddocument bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 202 *Groot, A.M.E. & A.L. Gerritsen.* Monitoring Functionele agrobiodiversiteit. Achtergrond-document bij 'Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw'
- 203 *Jongeneel, R.A. & L. Ge.* Farmers' behavior and the provision of public goods: Towards an analytical framework
- 204 *Vries, S. de, M.H.G. Custers & J. Boers.* Storende elementen in beeld; de impact van menselijke artefacten op de landschapsbeleving nader onderzocht
- 205 *Vader, J. J.L.M. Donders & H.W.B. Bredenoord.* Zicht op natuur- en landschapsorganisaties; Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 206 *Jongeneel, R.A., L.H.G. Slangen & N.B.P. Polman.* Groene en blauwe diensten: Een raamwerk voor de analyse van doelen, maatregelen en instrumenten
- 207 *Letourneau, A.P., P.H. Verburg & E. Stehfest.* Global change of land use systems: IMAGE: a new land allocation module
- 208 *Heer, M. de.* Het Park van de Toekomst. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 209 *Knotters, M., J. Lahr, A.M. van Oosten-Siedlecka & P.F.M. Verdonschot.* Aggregation of ecological indicators for mapping aquatic nature quality. Overview of existing methods and case studies
- 210 *Verdonschot, P.F.M. & A.M. van Oosten-Siedlecka.* Graadmeters Aquatische natuur. Analyse gegevenskwaliteit Limnodata
- 211 *Linderhof, V.G.M. & H. Leneman.* Quickscan kosteneffectiviteitsanalyse aquatische natuur
- 212 *Leneman, H., V.G.M. Linderhof & R. Michels.* Mogelijkheden voor het inbrengen van informatie uit de 'KRW database' in de 'KE database'
- 213 *Schrijver, R.A.M., A. Corporaal, W.A. Ozinga & D. Rudrum.* Kosteneffectieve natuur in landbouwgebieden; Methode om effecten van maatregelen voor de verhoging van biodiversiteit in landbouwgebieden te bepalen, een test in twee gebieden in Noorddoost-Twente en West-Zeeuws-Vlaanderen
- 214 *Hoogland, T., R.H. Kemmers, D.G. Cirkel & J. Hunink.* Standplaatsfactoren afgeleid van hydrologische model uitkomsten; Methode-ontwikkeling en toetsing in het Drentse Aa-gebied
- 215 *Agricola, H.J., R.M.A. Hoefs, A.M. van Doorn, R.A. Smidt & J. van Os.* Landschappelijke effecten van ontwikkelingen in de landbouw
- 216 *Kramer, H., J. Oldengarm & L.F.S. Roupioz.* Nederland is groener dan kaarten laten zien; Mogelijkheden om 'groen' beter te inventariseren en monitoren met de automatische classificatie van digitale luchtfoto's
- 217 *Raffe, J.K. van, J.J. de Jong & G.W.W. Wamelink (2011).* Kostenmodule Natuurplanner; functioneel ontwerp en software-validatie
- 218 *Hazeu, G.W., Kramer, H., J. Clement & W.P. Daamen (2011).* Basiskaart Natuur 1990rev
- 219 *Boer, T.A. de.* Waardering en recreatief gebruik van Nationale Landschappen door haar bewoners
- 220 *Leneman, H., A.D. Schouten & R.W. Verburg.* Varianten van natuurbeleid: voorbereidende kostenberekeningen; Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 221 *Knegt, B. de, J. Clement, P.W. Goedhart, H. Sierdsema, Chr. van Swaay & P. Wiersma.* Natuurkwaliteit van het agrarisch gebied
- 2011
- 222 *Kamphorst, D.A. & M.M.P. van Oorschot.* Kansen en barrières voor verduurzaming van houtketens
- 223 *Salm, C. van der & O.F. Schaumans.* Langetermijneffecten van verminderde fosfaatgiften
- 224 *Bikker, P., M.M. van Krimpen & G.J. Remmelink.* Stikstofverteerbaarheid in voeders voor landbouwhuisdieren;

- Berekeningen voor de TAN-excretie
- 225 *M.E. Sanders & A.L. Gerritsen (red.)*. Het biodiversiteitsbeleid in Nederland werkt. Achtergronddocument bij Balans van de Leefomgeving 2010
- 226 *Bogaart, P.W., G.A.K. van Voorn & L.M.W. Akkermans*. Evenwichtsanalyse modelcomplexiteit: een verkennende studie
- 227 *Kleunen A. van, K. Koffijberg, P. de Boer, J. Nienhuis, C.J. Camphuysen, H. Schekkerman, K.H. Oosterbeek, M.L. de Jong, B. Ens & C.J. Smit (2010)*. Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2007 en 2008
- 228 *Salm, C. van der, L.J.M. Boumans, D.J. Brus, B. Kempen & T.C. van Leeuwen*. Validatie van het nutriëntenemissiemodel STONE met meetgegevens uit het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid (LMM) en de Landelijke Steekproef Kaarteenheden (LSK).
- 229 *Dijkema, K.S., W.E. van Duin, E.M. Dijkman, A. Nicolai, H. Jongerius, H. Keegstra, L. van Egmond, H.J. Venema & J.J. Jongma*. Vijftig jaar monitoring en beheer van de Friese en Groninger kwelderwerken: 1960-2009
- 230 *Jaarrapportage 2010*. WOT-04-001 – Koepel
- 231 *Jaarrapportage 2010*. WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 232 *Jaarrapportage 2010*. WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 233 *Jaarrapportage 2010*. WOT-04-005 – M-AVP
- 234 *Jaarrapportage 2010*. WOT-04-006 – Natuurplanbureauafunctie
- 235 *Jaarrapportage 2010*. WOT-04-007 – Milieuplanbureauafunctie
- 236 *Arnouts, R.C.M. & F.H. Kistenkas*. Nederland op slot door Natura 2000: de discussie ontrafeld; Bijlage bij WOT-paper 7 – De deur klemt
- 237 *Harms, B. & M.M.M. Overbeek*. Bedrijven aan de slag met natuur en landschap: relaties tussen bedrijven en natuurorganisaties. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 238 *Agricola, H.J. & L.A.E. Vullings*. De stand van het platteland 2010. Monitor Agenda Vitaal Platteland: Rapportage Midterm meting Effectindicatoren
- 239 *Klijn, J.A.* Wisselend getij. Omgang met en beleid voor natuur en landschap in verleden en heden; een essayistische beschouwing. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 240 *Corporaal, A., T. Denters, H.F. van Dobben, S.M. Hennekens, A. Klimkowska, W.A. Ozinga, J.H.J. Schaminée & R.A.M. Schrijver*. Stenoeciteit van de Nederlandse flora. Een nieuwe parameter op grond van ecologische amplitudo's van de Nederlandse plantensoorten en toepassingsmogelijkheden
- 241 *Wamelink, G.W.W., R. Jochem, J. van der Greff, C. Grashof-Bokdam, R.M.A. Wegman, G.J. Franke & A.H. Prins*. Het plantendispersiemodel DIMO. Ter verbetering van de modellering in de Natuurplanner (werktitel)
- 242 *Klimkowska, A., M.H.C. van Adrichem, J.A.M. Jansen & G.W.W. Wamelink*. Bruikbaarheid van WNK-monitoringgegevens voor EC-rapportage voor Natura 2000-gebieden. Eerste fase
- 243 *Goossen, C.M., R.J. Fontein, J.L.M. Donders & R.C.M. Arnouts*. Mass Movement naar recreatieve gebieden; Overzicht van methoden om bezoekersaantallen te meten
- 244 *Spruijt, J., P.M. Spoorenberg, J.A.J.M. Rovers, J.J. Slabbekoorn, S.A.M. de Kool, M.E.T. Vlaswinkel, B. Heijne, J.A. Hiemstra, F. Nouwens & B.J. van der Sluis*. Milieueffecten van maatregelen gewasbescherming
- 245 *Walker, A.N. & G.B. Woltjer*. Forestry in the Magnet model.
- 246 *Hoefnagel, E.W.J., F.C. Buisman, J.A.E. van Oostenbrugge & B.I. de Vos*. Een duurzame toekomst voor de Nederlandse visserij. Toekomstscenario's 2040
- 247 *Buurma, J.S. & S.R.M. Janssens*. Het koor van adviseurs verdient een dirigent. Over kennisverspreiding rond phytophthora in aardappelen
- 248 *Verburg, R.W., A.L. Gerritsen & W. Nieuwenhuizen*. Natuur meekoppelen in ruimtelijke ontwikkeling: een analyse van sturingsstrategieën voor de Natuurverkenning. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 249 *Kooten, T. van & C. Klof*. The Mackinson-Daskalov North Sea EcoSpace model as a simulation tool for spatial planning scenarios
- 250 *Bruggen van, C., C.M. Groenestein, B.J. de Haan, M.W. Hoogeveen, J.F.M. Huijsmans, S.M. van der Sluis & G.L. Velthof*. Ammoniakemissie uit dierlijke mest en kunstmest 1990-2008. Berekeningen met het Nationaal Emissiemodel voor Ammoniak (NEMA)
- 251 *Bruggen van, C., C.M. Groenestein, B.J. de Haan, M.W. Hoogeveen, J.F.M. Huijsmans, S.M. van der Sluis & G.L. Velthof*. Ammoniakemissie uit dierlijke mest en kunstmest in 2009. Berekeningen met het Nationaal Emissiemodel voor Ammoniak (NEMA)
- 252 *Randen van, Y., H.L.E. de Groot & L.A.E. Vullings*. Monitor Agenda Vitaal Platteland vastgelegd. Ontwerp en implementatie van een generieke beleidsmonitor
- 253 *Agricola, H.J., R. Reijnen, J.A. Boone, M.A. Dolman, C.M. Goossen, S. de Vries, J. Roos-Klein Lankhorst, L.M.G. Groenemeijer & S.L. Deijl*. Achtergronddocument Midterm meting Effectindicatoren Monitor Agenda Vitaal Platteland
- 254 *Buiteveld, J. S.J. Hiemstra & B. ten Brink*. Modelling global agrobiodiversity. A fuzzy cognitive mapping approach
- 255 *Hal van R., O.G. Bos & R.G. Jak*. Noordzee: systeemdynamiek, klimaatverandering, natuurtypen en benthos. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 256 *Teal, L.R.*. The North Sea fish community: past, present and future. Background document for the 2011 National Nature Outlook
- 257 *Leopold, M.F., R.S.A. van Bemmelen & S.C.V. Geelhoed*. Zeevogels op de Noordzee. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 258 *Geelhoed, S.C.V. & T. van Polanen Petel*. Zeezoogdieren op de Noordzee. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 259 *Kuijs, E.K.M. & J. Steenbergen*. Zoet-zoutovergangen in Nederland; stand van zaken en kansen voor de toekomst. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 260 *Baptist, M.J.* Zachte kustverdediging in Nederland; scenario's voor 2040. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 261 *Wiersinga, W.A., R. van Hal, R.G. Jak & F.J. Quirjns*. Duurzame kottervisserij op de Noordzee. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 262 *Wal J.T. van der & W.A. Wiersinga*. Ruimtegebruik op de Noordzee en de trends tot 2040. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 263 *Wiersinga, W.A. J.T. van der Wal, R.G. Jak & M.J. Baptist*. Vier kijkrichtingen voor de mariene natuur in 2040. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 264 *Bolman, B.C. & D.G. Goldsborough*. Marine Governance. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 265 *Bannink, A.* Methane emissions from enteric fermentation in dairy cows, 1990-2008; Background document on the calculation method and uncertainty analysis for the Dutch National Inventory Report on Greenhouse Gas Emissions
- 266 *Wyngaert, I.J.J. van den, P.J. Kuikman, J.P. Lesschen, C.C. Verwer & H.H.J. Vreuls*. LULUCF values under the Kyoto Protocol; Background document in preparation of the National Inventory Report 2011 (reporting year 2009)
- 267 *Helming, J.F.M. & I.J. Terluin*. Scenarios for a cap beyond 2013; implications for EU27 agriculture and the cap budget.
- 268 *Woltjer, G.B.* Meat consumption, production and land use. Model implementation and scenarios.
- 269 *Knegt, B. de, M. van Eupen, A. van Hinsberg, R. Pouwels, M.S.J.M. Reijnen, S. de Vries, W.G.M. van der Bilt & S. van Tol*. Ecologische en recreatieve beoordeling van toekomstscenario's van natuur op het land. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011.
- 270 *Bos, J.F.F.P., M.J.W. Smits, R.A.M. Schrijver & R.W. van der Meer*. Gebiedsstudies naar effecten van vergroening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid op bedrijfseconomie en inpassing van agrarisch natuurbeheer.
- 271 *Donders, J., J. Luttkik, M. Goossen, F. Veeneklaas, J. Vreke & T. Weijtschede*. Waar gaat dat heen? Recreatiemotieven, landschapskwaliteit en de oudere wandelaar.

- Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011.
- 272 *Voorn G.A.K. van & D.J.J. Walvoort.* Evaluation of an evaluation list for model complexity.
- 273 *Heide, C.M. van der & F.J. Sijtsma.* Maatschappelijke waardering van ecosysteemdiensten; een handreiking voor publieke besluitvorming. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011
- 274 *Overbeek c.s.*
- 275 *Os, J. van; T.J.A. Gies; H.S.D. Naeff; L.J.J. Jeurissen.* Emissieregistratie van landbouwbedrijven: verbeteringen met behulp van het Geografisch Informatiesysteem Agrarische Bedrijven.
- 276 *Walsum, P.E.V. van & A.A. Veldhuizen.* MetaSWAP_V7_2_0; Rapportage van activiteiten ten behoeve van certificering met Status A.
- 277 *Kooten T. van & S.T. Glorius.* Modeling the future of het North Sea. An evaluation of quantitative tools available to explore policy, space use and planning options.
- 280 *Kistenkas, F.H. & W. Nieuwenhuizen.* Rechtsontwikkelingen landschapsbeleid: landschapsrecht in wording. Bijlage bij
- WOT-paper 12 – 'Recht versus beleid'
- 281 *Meeuwsen, H.A.M. & R. Jochem.* Openheid van het landschap; Berekeningen met het model ViewScape.
- 282 *Dobben, H.F. van.* Naar eenvoudige dosis-effectrelaties tussen natuur en milieucodities; Een toetsing van de mogelijkheden van de Natuurplanner.
- 283 *Gaaff, A.* Raming van de budgetten voor natuur op langere termijn; Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011.
- 2012
- 289 *Jaarrapportage 2011.* WOT-04-001 – Koepel
- 290 *Jaarrapportage 2011.* WOT-04-008 – Agromilieue
- 291 *Jaarrapportage 2011.* WOT-04-009 – Natuur, Landschap en Platteland (NLP)
- 292 *Jaarrapportage 2011.* WOT-04-010 – Balans van de Leefomgeving
- 293 *Jaarrapportage 2011.* WOT-04-011 – Natuurverkenning